



LIGET

2021-5
május

[XXXIV. évfolyam 5. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIV. évfolyam 5. szám]

MINDEN KIS NESZ

Ács József CSAK MÍG VISSZAJÖN	4
Z. Karvalics László NESZFOGÁSOK ÉS A KÖD KARMA	9
Makó Ágnes HALLHATATLAN	38
Szabolcsi Viktória HA A HÁRFÁKAT	40
Jólesz György ESŐ ESTE	42
Nyőgér Róbert FAFÜL	45
Börcsök Zsófia A LÉK	50
Maczák Orsolya Rita A MECCS	59
Vörös István BESTIÁRIUM	64
Mészáros János AUDIENCIA	66

Kiss Lajos András ARROBORI – TIZENÖT ÉV UTÁN...	74
Handi Péter LÁBVÍZ	96
Lendvai Zalán MIBENLÉT	100
Kállay Kotász Zoltán ÁRNYÉKOK	102
Ágoston Tamás HAMAROSAN TALÁLKOZUNK	104

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Ács József

CSAK MÍG VISSZAJÖN

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-01 | MINDEN KIS NESZ, VERS



mint csúzlival kilőtt lámpa hirtelen sötétje
úgy hullott le ránk az áramszünet
félbemaradtunk mint
megkezdett mondat a könyvben

koromsötétben babráltunk gyertya után

majd gyufát kerestünk a szekrényben
nem volt a kezünk ügyében mert
nem kellett semmit meggyújtanunk
egyikünk sem dohányzott
és nem volt gáztűzhelyünk

nem a biztosíték vágott le
mi tehát semmit sem tehetünk
talán az utcán ment el az áram
toporogtunk az előszobában
a helyzet azonban nem javult
nem jött ki az elektromos művek
minden kis nesz felnagyult
a villanysütő halkan pattogott
bent a nyers piskótatészta
megszáradt s lassacskán kihűlt
tudtuk nincs mit kezdeni vele
kitölt így is egy piskótányi űrt
az asztalnál ültünk csendben
és egyre csak bámultuk a lángot
milyen ámultan rángott
táncolva hajladozva égett
a csekély kis kanóc körül
bent az olajkályha duruzsolása
itt a gyertya egy-egy sercenése
valami most megszakad
és fokozatosan félredől
az űrbe üresség harap
csend menekül a csend elől
ültünk csak magházban a mag
két lassan asztalra csöppent
majd kihűlt apró viaszdarab

hallottuk lent elhúz egy tehervonat
síneken futó sok tonnás testét
erős dízelmozdony vonja
mi kényszerít hogy bent maradj
gondoltam megnézem az estét
kiléptem az ajtón s arcul ütött a fagy

lúdbőröztem míg megcsapott a szénszag
láttam nincsen közvilágítás
utánam szólt apám vegyél kabátot
de én elszántan fázattam magam
tényleg semmi fény nincs mondtam
és borult az égbolt így hát csillagtalan
csukd be az ajtót mert kihűl a lakás
szólt apám újra kissé ingerülten
neked se hiányzik egy torokgyulladás
bementem a bőrömrre tapadt éjszakával
s a gyertya lángja mellé visszaültem
nehéz sötétből lucskosan
hogyan kivárjam míg megszáradok
centrifugából vállfára emelt majd
kályha fölé akasztott ing
négyen voltunk már akkor a szobában
mi ketten és az árnyékaink
láttam a falnál mind kölcsönszéken ül
de azok sem szóltak mi sem beszéltünk
köröttünk vártak ők is tétlenül

végül apám törte meg a csendet
nem törte csak beszórta szavakkal
mikor lesz áram nem lehet tudni
volt ilyen emlékszel tavasszal
jobb ha elmegyünk aludni

döntöttünk tehát megadjuk magunkat
más ez éreztem mint villanyt oltani
akkor mi vonjuk meg határait
mozdulatainkat most ő oltja ki
szűkebbre vonja fullasztó körét
és belénk árad a kipréselődött
a cipőkrémszagú kátránysötét
nem láthatjuk hatalmas arcát
ha szánkat nyitjuk torkunkba nyomja
önmagát mint sűrű masszát
míg tarkónk a párnán szögben megtörik
ő a vadidegen a rettegett másik
s feszüljünk bár csigolyaroppanásig
mindenképp belénk költözik
fülünkbe morajlik monoton dala
s az udvarra hiába menekülnénk
marka ott is éppúgy szorítana

jég pergésének hangját hallom
gyöngye szél zúdít porhavat
a fák kint csöndbe dermednek az utcán
hátrahagyott kézzel állnak sorfalat
kristályos válluk nem ragyog
nem válik el a sár az éjszakától
se ég se föld se csillagok
nincsenek alsó meg felső vizek
körvonala sincs még semminek
az Úr még semmit sem teremtett
a köröttem úszó hangok és szavak
csupán visszhangként hallatszanak
óriás anyám fordulását várom

sötét méhében reszketve fekszem
ha már feloldott egyszer magában
miként formál meg újra engem

ide visz minden és innen nincs kiút
eltátott szájjal aláereszkedve
iszapba süllyed így a vízbefúlt
nem érzi többé teste merre lejt
egykor volt tűz fekete salakja
emléke vagyok valakinek
aki az eljövendőt lakja

mi lesz ha egyszer elfelejt

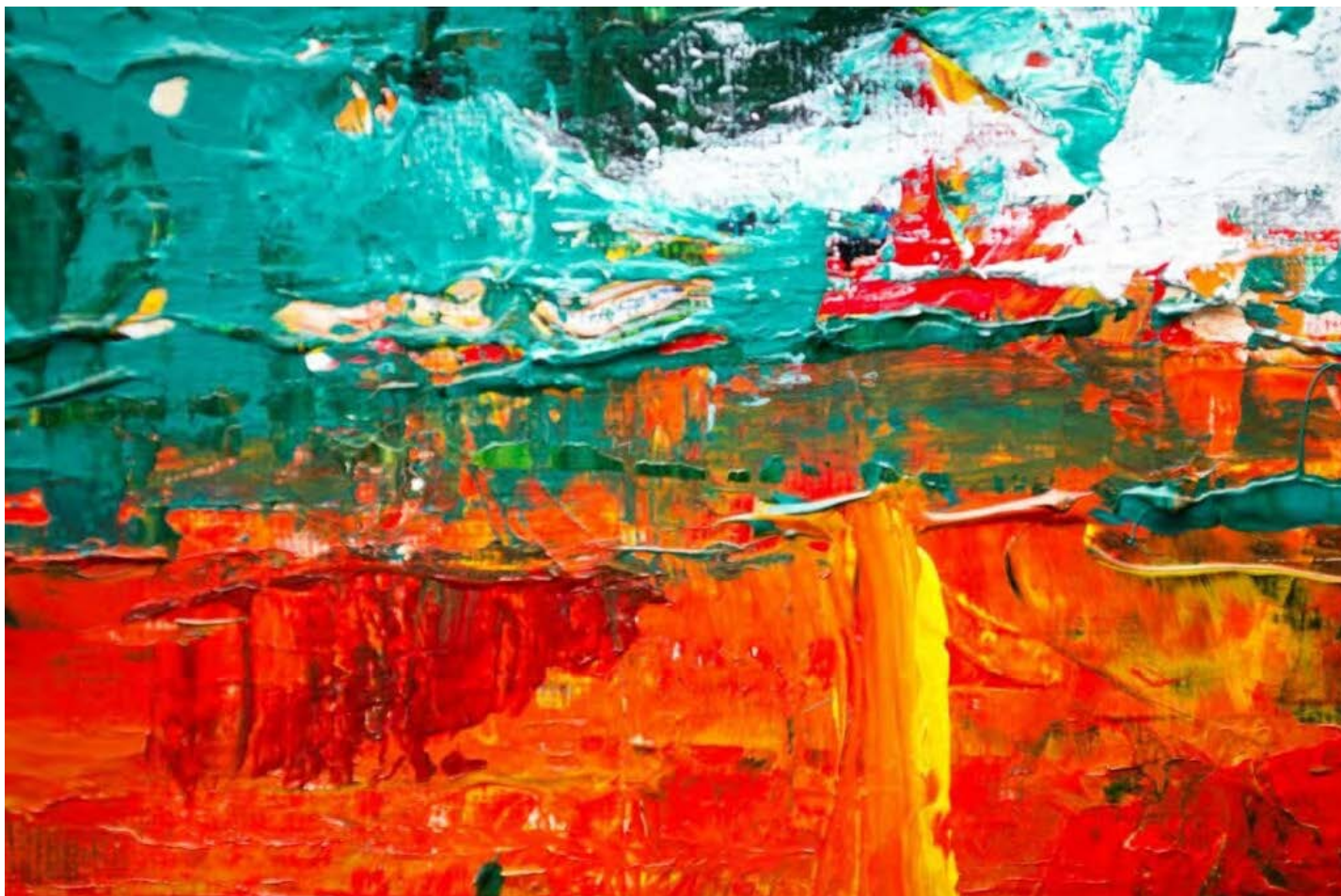
kép | jumpstory.com

Z. Karvalics László

NESZFOGÁSOK ÉS A KÖD KARMA

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-10 | **ESSZÉ, MINDEN KIS NESZ**



1.

*Százrácú kendőbe, a fázékony testem
Neszfogó párnákba szememet temettem
(Lesznai Anna: Tündérvárás)*

*Határtalan varázskertünknek
Dala neszfogó meseköből
Szűrő szitákkal fenyők szürik
A vágyat ki a levegőből.
(Lesznai Anna: Félek tőlük)*

2.

A 'neszfogó' szóhoz Kosztolányinál gyakrabban senki sem nyúlt, amikor szőnyeget és függönyöket vagy ajtóra simuló bársonykárpitot kellett jellemezni elegáns és drága szobabelsők leírásakor. Használta Reviczky, Krúdy és Juhász Gyula is, de a kifejezés napja a polgárinak mondott irodaloméval együtt áldozott le (még ha itt-ott túl is élt egy-egy míves szövegben, főleg idős szerzők visszaemlékezéseiben). A 19. század végétől a 20. század elejéig, néhány évtizedig azonban még sokan használták. Neszfogó volt a lépcső, a cipők gumisarka, a gyp, a pázsit, de főleg a hó. Sőt, a jelentések össze is értek: az *Ötési fegyház* című Kosztolányi-novellában „*emberek suhantak a neszfogó hószőnyegen*”.

Ma, a zajvédő/zajárnyékoló falak és kerítések, a hangtompító fegyverek, hangszigetelt szobák, de főleg a zajterhelés és zajszenyezés korában óvilági zamata van a neszfogó szónak. Békebeli hangulatot áraszt, puhaságot és derűt. Abból az időből, amikor a magánélet és a tisztaság frissen felfedezett mámorában kifinomult és szép, de feleslegesen drága tárgyak kezdtek szolgálni a kényelmet. Kevesebb zaj, szerethetőbb otthon. Kicsit kivagyiság, kicsit a jobb élet illúziója, kicsit a valósága.

3.

Csak hogy a neszfogásnak van egy másik, éppen ellentétes jelentése is, amely az épített terek és az esztétikai tárgyhasználat világából visszavisz a természetbe.

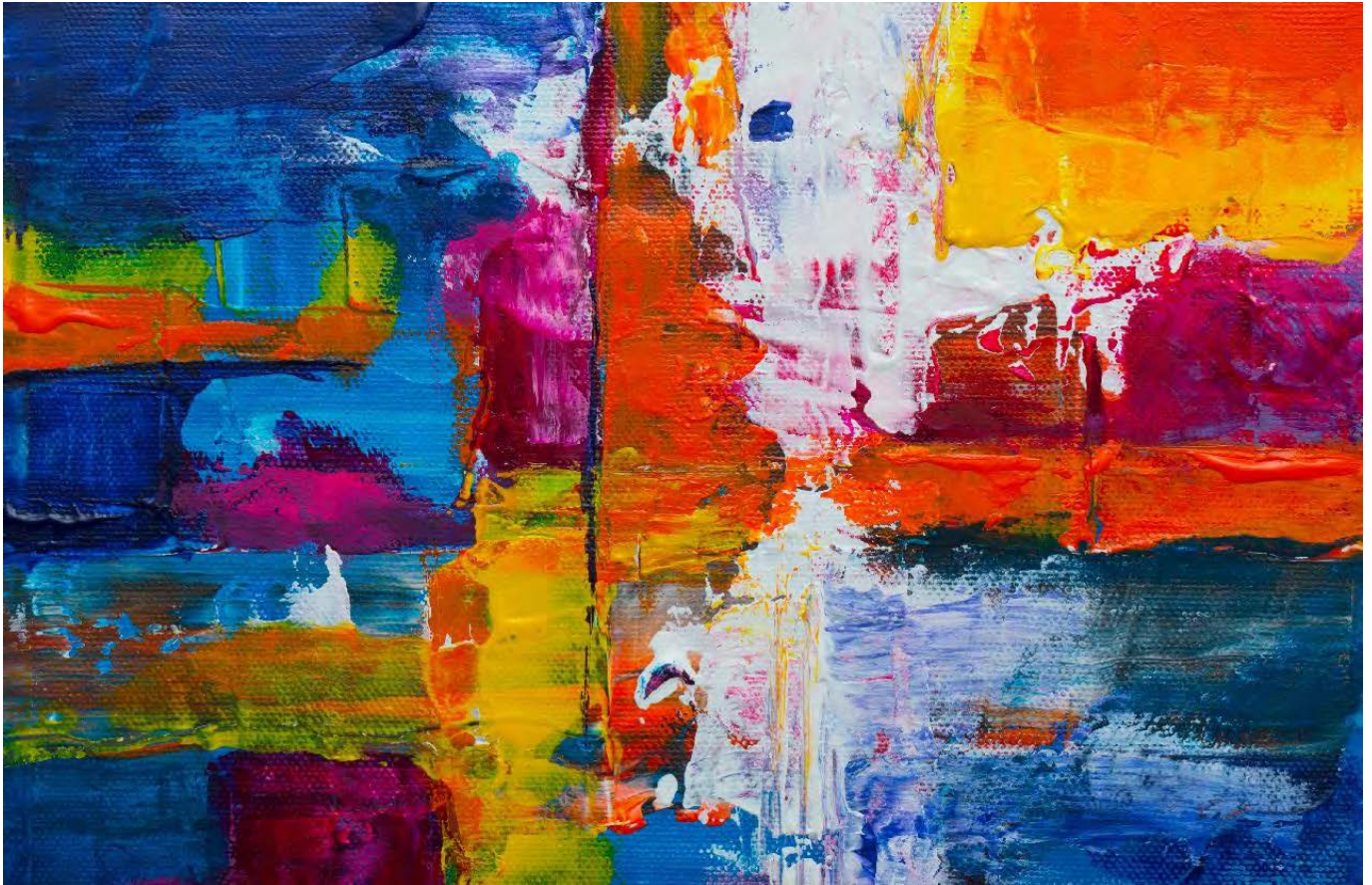
Amikor egy állat megérzi a vadász közeledtét, 'neszt fog'. Szemünk előtt máris megjelenik egy jámboran legelésző, védtelen őzsuta képe, aki látszatra minden előjel nélkül egyszer csak felkapja a fejét. A levegőbe szagol, körülnéz, hogy azonnal menekülőre fogja, amint bebizonyosodik, tényleg valamilyen veszélyre figyelt fel.

előzetes felkészülés

Aki 'neszel' (vagy egyes vidékeken: *neszetel*, *neszlet*), annak tudatáig eljut a mozgás keltette halk hang, származzon akár élőlénytől (állattól, embertől) vagy a természettől (esőtől, széltől, fától). Néhány szótárral ellentétben nem szinonimája a 'fülel', mert az még csak az *előzetes* felkészülést sugallja a nesz-érzékelésre, vagy egyértelműen a nesz érzékelése *után* indokolttá váló 'kiérzékenyedés' mozzanatára vonatkozik, egy új, eligazítóbb üzenetet hordozó neszre.

Aki vagy ami 'neszez', az viszont mozgásával maga kelti a halk hangot.

Csalafinta jószág a nyelv: az igékből (de vajon melyikből) a 'nesz' utólagos elvonással képződött, hiánya onnantól lett egyszer csak *'nesztelenség'*. És sok meglepetést tartogatnak még a tájnyelvi változatok is. Létezik például egy, mai szótárszerkesztőink figyelmét elkerülő *'nesznek jön'* változat, ami a Nyugat-Dunántúlon még mindig használatos. Kokas Károly (1959) közlése szerint *„nálunk a Dunántúl tetején mondják még, hogy nesznek jön: azért, mert mozdul, zajt csinál, tehát életjelet ad. Nesznek jön a beteg, nesznek jön a leütött ember, a gyógyulófélben lévő, aki rendbe szedte magát, éledezik”*. Most 93 éves édesanyjának kedves kifejezése. *„no, azt hitték meghót, aztán egyszerre nesznek jött... egyél egy kis meleg húsleves, majd ettől nesznek jössz... egész nesznek jött ez a leves ettől a kis fűszertől.”*. Pontosan ilyen jelentésben közölte a Győr vidéki Csécsényből gyűjtve a Magyar Nyelvőr Tájszók rovatában, 1883-ban Weisz Gábor: *„nesznek jön: kábulás, elájulás után magához tér”*.



Mindeközben a szó etimológiája maga bizonytalan. Kétkedéssel fogadom a vélt hangutánzó eredetet. A neszek sokféle osztályából pont az az egy emelkedett volna ki, ami a 'n-sz' hangsorra emlékeztet? De ha ez, mondjuk, a kígyóra, minden főemlős rémálmára utalna, vajon mi fejezi ki az emberzsákmányát becserkésző nagymacska talpa alatt elropanó ág baljós zörejét?

Attól pedig, hogy a -z és az -l képző azonosítja és szétválasztja az elsődleges aktív cselekvőt (hangkeltőt), és másodlagos, szintén aktív párját (a hang meghallóját), az 'adó' és a 'vevő' mégis minden esetben *együttesen részesei* a nesz-eseménynek. Neszeltetés és neszfogás egymást feltételezi: bárkinek és bárminek a mozgásából származik, a nesz csak akkor létezik, ha van, aki érzékeli. Elég csak kicsit távolabb kerülni a hang forrásától (vagy megöregedve bizonyos frekvenciákra érzéketlenné válni), és máris olyan, mintha ki sem adták volna. Pláne, ha valamit látunk mozogni, de nem halljuk a keltett zajt – miközben még azt is tudjuk, hogy ha közelebb lennénk hozzá, nagyjából miképp is szólna.

veszélyüzenet

Ebből belátható az is, hogy bizony *van* különbség a látszatra tökéletesen rokon értelmű 'nesztelen' és 'hangtalan' szavunk között. A hang hiánya bármilyen erősségű hang nem-léte. A nesz hiánya azonban a legkisebb, még érzékelhető hang hiánya, amely figyelmeztető tartalmat hordozhat, mert veszélyüzenete lehet. A halk háttérhangok (távoli madárcsicsergés, szélzúgás, moraj) nem neszek. S a mozgásból keletkezhet úgy is hang, hogy az az érzékelési küszöb alatt marad, így nem lesz belőle nesz. Nesztelen, de nem hangtalan.

4.

Azt, hogy *'neszt fog'*, kifejezzük úgy is, hogy *'neszét veszi valaminek'*. Vagy hozzacsapunk még egy igekötőt is: *'megneszel'*. Az értelmező szótárakban így magyarázzák: időben/előre értesülünk valamiről. Eljut hozzánk egy hír.

Kimeríthetetlen változatossággal inspiráló nyelvünk gyakran él ezzel a trükkel. Egy létező, ősi alapjelentést metonimikusan átvisz egy másodlagos jelentéskörnyezetbe. Esetünkben a természeti világból a társadalmiba. A fizikaiból a szellemibe. Az érzékiből az értelmibe.



Vegyük észre, micsoda telitalálat a 'megneszelés', az eredeti tartalmak hány fontos modalitását öltözteti át az új kisvilágba! Amikor megneszelünk valamit, akkor azt nem akarják velünk közölni – ha akarnák, nem kellene kémlelni, fülelni utána. Mi a siker eredménye? Korábban értesülünk valamiről. Sőt, e friss ismeretünk akár titokban is maradhat – nem kell senkinek tudni, aki ellenérdekű szereplő, hogy tudjuk. Mi is kiteszünk hát egy neszfogót. Aki viszont „közénk való”, annak azonnal át kell adni, hátha jelentést hordoz számára is, hátha fontos, hátha valamilyen cselekedetünket gyorsan hozzá kell igazítani. Ahogy az egyik őzsuta riasztja a többit, úgy terjed a hír a közösségi riadóláncon: ezt hallottuk, lehet, hogy számít valamit. Még akkor is, ha a 'hallomás' azért tele van bizonytalansággal: a tartalom ellenőrizhetetlen, megerősíthetetlen. Sokszor csak hírmorzsák esnek le az étkezőasztalról, aztán vagy sikerül azokat helyesen kiegészíteni, vagy megmaradnak a kétségek, igaz, annak tudatában, hogy legalább a haraszt zörgésében nem tévedünk.

előzetes megérzés

Ezen a ponton már biztos sokaknak eszébe jutott, hogy a *'megneszelés'* mennyire emlékeztet a *'megszimatoláshoz'*, vagy épp a *'kiszagoláshoz'*.

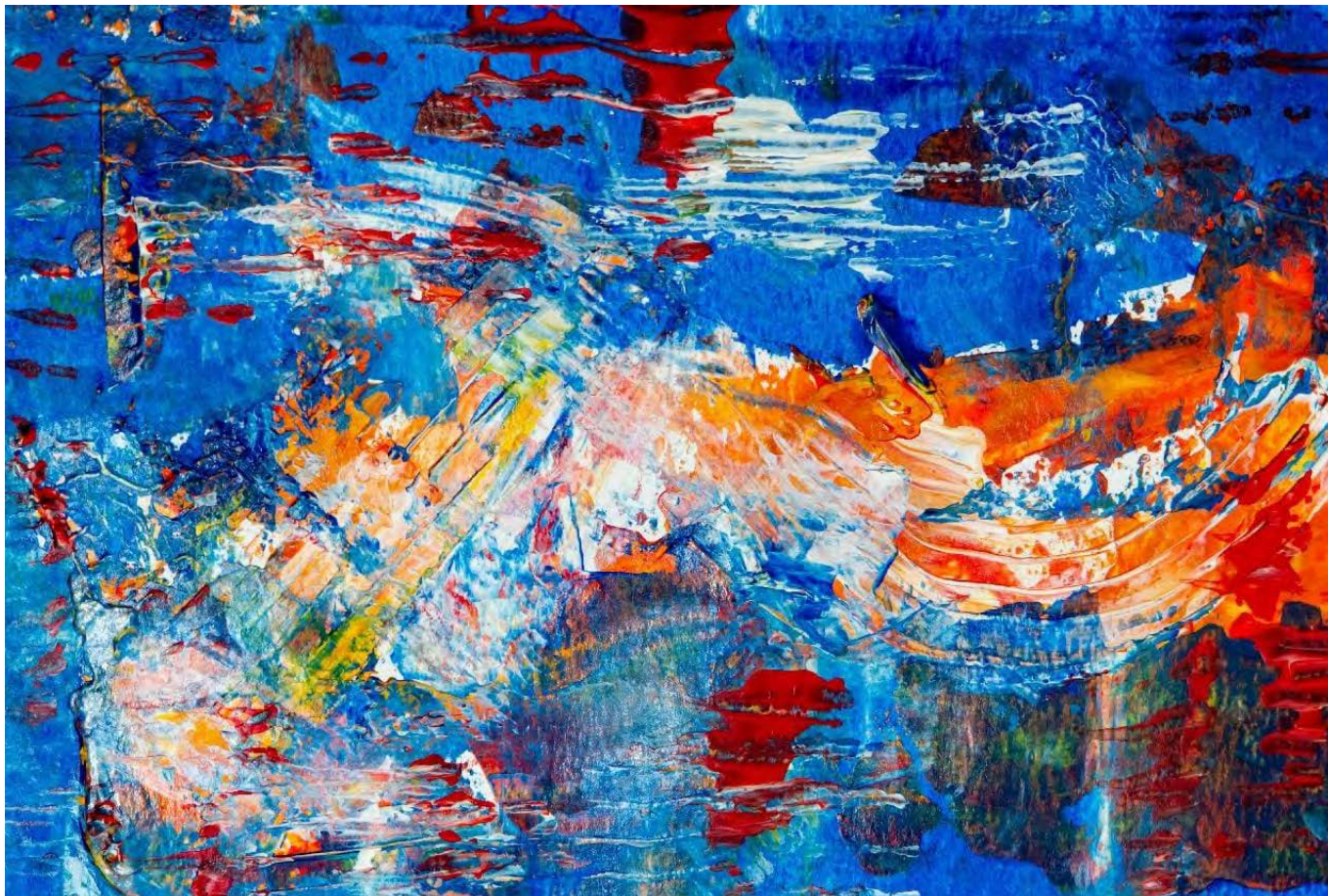
Gyakorlatilag ugyanarról van szó, csak épp egy másik érzékszervi csatorna felől teremtünk jelentéshasonlóságot. S hogy még izgalmasabb legyen a dolog, a *'szagol'* régies, erre a célra már kikopott alakja, az *'orront'* (ami a *'fülel'* méltó párja) már csak ebben a jelentésben él: aki orront, az gyanít, sejt valamit. Ha azonban úgy mondjuk, hogy *'megorront'*, akkor abban erős többlet jelenik meg: már be is bizonyosodott, hogy jó volt az előzetes megérzés. Aki csak szimatol, az kísérletet tesz arra, hogy belefut valami hasznos információba. Ha *'jó a szimata'*, nagyobb az esélye, hogy rálel arra, amit keres. Ám aki *'megszimatolt'* valamit, az kétségkívül már meg is találta.

5.

Louis Liebenberg, a busman vadászok nagy ismerője az egyik leggyönyörteljesebb kutatói pillanatát élte át, amikor végre rájött, hogyan tudatosítják a portyázók, ha oroslán kerül a közelükbe (hogy azonnal megdermedhessenek: se mozgás, se hang).

A szavanna királyának van egy jellegzetes mozdulata, amikor prédalesés közben tölcseyszerű fülének gyors csapásával igyekszik elhessegetni a kotnyeles rovarokat. Hatékonyak kell lennie, mert az összpontosításban és saját neszfogásában zavarja a dünyögés, de nem csaphat akkora zajt, hogy a majdani áldozat éppen az általa keltett hangrezgést érzékelve fogjon neszt és gyanút.

Jeltudományi szempontból roppant érdekes helyzet ez. A busmanok sok-sok generáció óta tanítják meg az új vadásznemzedékeknek, hogy milyen hangra kell figyelniük, mi jelzi az oroslán jelenlétét – anélkül, hogy közvetlenül azonosíthatnák, mi kelti a furcsa zajt (mert ha látnák is az oroslánfűl speciális mozgását, hogy összekapcsolhassanak képet és hangot, már nagy volna a baj).



És akad itt még ennél is rejtélyesebb dolog. Amikor megneszelünk, megorrontunk valamit, tisztában vagyunk vele, melyik érzékszervi csatornát használtuk hozzá. Ezzel szemben, amikor *'megérezünk'* valamit, pusztán annyi történik, hogy *„valaminek a bekövetkeztével kapcsolatban helyes előrejelzést tudunk tenni”*, szükség esetén alkalmas cselekvésparancsot kiváltva. Hiányzik azonban a kiegészítő tudás, hogy megmondjuk, mi vezetett minket a megfelelő eredményhez. Pedig fontos volna tanulni belőle, hiszen mindenkori környezetünkben jócskán teremnek még majd előrejelzéseket igénylő helyzetek.

Az idegrendszer különös optimalizációs játszmája ez. Tudatos figyelmünk oly fontos erőforrás, hogy nem pazarolhatjuk el minden érzékszervünk minden pillanatban feltekert maximális működésének szabályozására, nem is tudnánk ehhez kellő mennyiségű energiát biztosítani. Nem lehet feldolgozni mindent, szakadatlanul szétválasztva a hasznosat a haszontalantól, minden egyes érzékleti egységhez fontosságértéket rendelve. Csakhogy nem lehetséges pontosan és előre leprogramozni sem, hogy a környező világból származó hatásokból hozzánk eljutó

érzékletek melyike mikor és milyen helyzetben válik számunkra fontossá (akár életbevágó jelentőségűvé). Miközben szenzoros háttérsugárzásként a tudatosságküszöb alá kell száműzni, ami *jellemzően* irreleváns, meg kell tartani a képességet, hogy az itt termelődő reprezentációfolyamban felbukkanó *szabálytalanságokra* érzékenyek maradhassunk – hátha azonnali cselekvés igénye következik belőle.

‘Észre vesz’ vagy ‘észlel’ szavunkban nehéz nem felismerni annak nyelvi belátását, hogy valami átlépi a tudatosság küszöbét, eljut a feldolgozó rendszerig, az elméig. Egészen érdekes, hogy a ‘*neszre jön*’ használatát dokumentáló Weisz-féle gyűjtésben ennek is nyomát találjuk, mert a kifejezésnek kialakult egy másodlagos, a fizikaiból a szellemi világba átvezető jelentése is: *észreveszi* tévedését (*Kisüőn gyüttiél nesznek; ugyan rászédtek*).

mennyi hülye

Hogyan működik az észrevevés? Képzeljük el, hogy a nagyvárosi dzsungel autóforgalmának alapzajából kiválik egy sziréna hangja. Talán felkapjuk a fejünket, hogy mentő, rendőr vagy tűzoltó, talán nem. (És még az is számít, hogy betegünk fekszik-e otthon, füstölt-e a kazán a múlt héten, vagy elloptak-e valamit a táskánkból nemrég a piacon. Hogy változott-e a dallam, vagy kapcsolódik-e a hanghoz villogó? És ha igen, milyen színt bocsát ki?) Fékcsikorgás. Mennyi hülye van az utakon! *Furcsa fékcsikorgás* – ilyet nem hallottunk még, nézzünk körbe gyorsan, a hang irányába fordulva, nehogy épp felénk sodródjon egy irányíthatatlanná vált teherkocsi.

Különös határvidék ez. De pont itt kerülhetünk egészen közel annak megértéséhez, miképpen vezet a neszfogás az információs viselkedés evolúciós mágiájának megértéséhez.

6.

„Az állat kültakarójára ráesik néhány porszem, amely kissé lenyom néhány szőrszálat, úgy, hogy a csekély nyomás (még tovább redukálva, minthogy a szőrszál hajlékony) áttevődik a külső hámrétegre.”



Kardos Lajos (1899–1985) a bőrfelületet érő, értelmezhetetlenül kicsiny erőhatást, a kiscokú hőváltozást, a szinte érzékelhetetlen levegőmozgást, a minimális intenzitás- és hullámhossztartományon belül maradó fényt egyaránt ún. *'ultrairreleváns környezeti hatásként'* határozza meg. (Az írók és költők ezt persze emelkedettebben fejezik ki: Petőfi a *fák lehulló levelének lágy neszével*, a *Csodaszarvas* című novella névtelen szerzője a *szöcskék lábnyomán visszapattanó fűszálakkal*, Jorge Luis Borges pedig az emberi lélek ismerője, a csitori Győzelmi torony tetején élő A Bao A Ku sóhajtásával – alig hallható nesz, *amolyan selyemsuhogás.*)

Kardos szótárában a kedvező és kedvezőtlen biológiai hatások egyaránt *relevánsak*. Az olyan állapotváltozással járó hatások, amelyeknek nincs biológiai jelentősége, mert nem térítenek ki az optimális tartományból egyetlen élettani változót sem, *irrelevánsak*. Érdeemes számontartani ezeket, mert az organizmus állapota változhat – ami tegnap még irreleváns volt, ma már releváns lehet. Ám az ultrairreleváns hatások? Azokkal hasztalan foglalatoskodni, csak idővesztés, nem kell törődni velük.

És ez igaz is, amikor a túléléshez a hatások fürdőjének kitett élőlény a regenerációs képességét mozgósítja. Vagy a szelekciós mechanizmusok révén fizikailag erősíti fel teste védekező-ellenálló képességét: páncélt épít, tüskékkel riaszt, fertelmes bűzt áraszt.

ultrairreleváns hatások

Az előrejelzés képessége azonban mindent megváltoztat: ha a viselkedést majdan bekövetkező eseményekhez lehet igazítani, a szelekciós nyomás áthelyezhető az

érzékszervekre. Csak annyi kell hozzá, hogy bebizonyosodjon: az ultrairreleváns hatások időben megelőzik a velük egy természetű, azonos főhatásra (Kardosnál: kauzál-kondicionális eredetre) visszavezethető fejleményeket, amelyek már igenis relevánsak. A porszem lehet porvihar előjele vagy idesodort vulkáni hamurészecske. Menekülj! Az egyed felé sebesen közeledő tárgyról visszaverődő (ultrairreleváns, mert ebben a formájában és erősségében a szaruhártyára veszélytelen) fény időben megelőzi a tárgy érkezését. De akár egyetlen szagmolekula is riaszthat, mert azonosítja a szaglótávolságra settenkedő ragadozót. Szignál, amely életet menthet: a semleges mellékhatás lehető legkorábbi érzékelése nyit utat a veszélyes főhatást elkerülő viselkedés sürgős megkezdésére.

Megindul hát az *evolúciós harc az idő meghódításáért*, amely minél több és minél többféle ultrairreleváns hatás minél nagyobb felbontású és minél gyorsabb érzékelése felé vezet, ahogyan azt az aktuális környezet kívánja és lehetővé teszi. Eközben azonban fejlődnie kell a helyes értékelés képességének is. Mivel az ultrairreleváns hatások egyik osztálya (amelyik releváns főhatást előz meg) kiválik azok hatalmas tömegéből, amelyek továbbra is jelentéktelenek, az egyedek szakadatlanul választás elé kerülnek. A megfelelő besorolás, a jó döntés a belső állapotot és a külvilág aktuális helyzetét minden szükséges pillanatban egymásra vetítő jelentésműveletekből születhet csak: információ és pszichikum nem létezik egymás nélkül!

S mivel az időt ragadozók és zsákmányállatok egyaránt sikeresen hódítgatják saját érzékszerveik változatos fejlesztésével, megindulnak az információs rabló–pandúr játszmák is, hogy a képességek növelésével párhuzamosan az ellenlábás információs képességeit minél jobban meg lehessen zavarni, akár le is „nullázni” egy-egy szituációban.



A meghódított idő felől értjük meg, miért nyúlt oly sokszor és oly sokféleképpen a látószerv fejlesztéséhez az evolúció: mert a természet ultrairreleváns hatásai közül nincs gyorsabb a fénynél. S belátható, hogy miért veszi át a főszerepet a sokkal lassabban terjedő hang, amikor alkonyattól pirkadatig a fény nem segíthet a főhatások előrejelzésében.

versenyelőny

A neszek világa az éjszaka világa. A sötétséggel járó félelem a megnehezedő előrejelző képesség miatti bizonytalanság és a nagyobb védtelenség terméke: ha kevesebb a (potenciálisan veszélyes) főhatást megelőlegező

mellékhatás, akkor ennek a kevésnek a megragadásához kell még több erőfeszítést tenni. Innen nézve lefegyverzően egyszerűnek tűnik a speciális környezetekhez (barlangban, föld alatt, víz alatt, nagyon mélyen víz alatt, víz alatti barlangban stb.) való szenzoros alkalmazkodás természetrajzának megértése. Ki-ki azokra az ultrairreleváns hatásokra lesz egyre érzékenyebb, amelyeket életterének hatáscsokrából képes „kinyerni”. S talán még a Homo Sapiens sikertörténetében is nagy szerepet játszik a tény, hogy a főemlősök és az emberelődök két és félszeres információspecialisták: rájuk is vadásznak, és ők is vadásznak másra (s emellé társult bizonyos korszakokban a más-más információs készségeket igénylő dögevés és mézrablás). Az emberré válás során így információs sokoldalúságunk és a csoportlétből fakadóan egyesíthető és megnövelhető információs kapacitásunk révén tettünk szert versenyelőnyre. A civilizáció hajnalától pedig a még bonyolultabb információs játszmákat hozó kifinomult kultúránkkal, vagyis legátfogóbb túlélési instrumentumunkkal váltunk alkalmassá, hogy már ne csak elkerüljünk bizonyos veszélytípusokat, hanem a környezet átalakításával egyre védettebbé is váljunk azokkal szemben. (Még akkor is, ha mindezzel eközben a veszélyek új osztályait szabadítottuk magunkra.)

7.

Az 'ultrairreleváns környezeti tényező' fogalmára Kardos Lajos egyszerűbb, rövidebb fogalom bevezetését javasolta: adiafor hatásnak nevezte el, az izgalmas jelentésfejlődés eredményeként kialakult görög adiaforosz ('közömbös') vagy adiafora (sem nem jó, sem nem rossz dolgok) szó nyomán.

A mozgatni, vinni modalitásait kifejező 'pheró' (ami a 'fényhozó' Lucifer nevében is visszaköszön) a sok más helyről is jól ismert 'dia-' (át) előtaggal az eltérést, különbözőséget kezdte kifejezni az ógörögben. Az 'a' fosztóképzős fejlemény tehát annyit jelentett sokáig, hogy '*nem különbözik*'. Mintha a szó értelmi mozgása valóban kifejezné, ahogyan az elme adaptálódott az ultrairreleváns hatásokra: ami nem különbözik a többitől, arra nem szükséges figyelmet fordítanunk, belesimulhat a háttérzajba. A latinban: '*indifferens*'. A kifejezés ebben a formában foglalt el diadalmasan és hatékonyan számos speciális nyelvi életteret.

A gyógyítók világában közömbösnek azok a szerek számítanak, amelyek sem nem rontanak, sem nem javítanak a beteg állapotán. A kémiai közömbösség két anyag reakcióképtelenségére utal, nem keverednek, nem hatnak egymásra. A fizikában a test olyan állapota, amikor épp nem mozog.



A közömbösség a mikroökonómiai fogyasztáselmélet egyik központi kategóriájaként is említhető. Az igényeinket kielégítő javak (mint dolgok) lehetnek hasznosak (ezeket akarjuk), károsak (ezeket inkább kerüljük) vagy közömbösek (se nem hasznosak, se nem károsak). De ha választani kell a versengő javak közül (egy úgynevezett jószágtérben), akkor a közömbös mivolt már a döntést minősíti: ha mindegy, hogy a rivális (a modellben: két) termék közül melyiket választjuk, akkor azt egy közömbösségi görbén ábrázolni lehet. Az persze nem mindegy, hogy a két termék miféle (hasznos–hasznos, káros–káros, hasznos–káros, hasznos–közömbös, közömbös–közömbös, hasznos–közömbös vagy káros–közömbös), mert a görbék attól függően kapnak íveket.

És még a stílusan is termékenyen alkalmazza, szinte minden egyes vizsgálati metszetében. Az értéktelítő (patetikus, szenvedélyes) és az értékmegvonó (szarkasztikus, gúnyos) nyelvi formák szélsőségei között találjuk a közömbös (se egyik, se másik) szövegeket. A beszédhelyzet lehet formális, informális vagy közömbös. Amikor a használt kifejezések a beszélő magatartására utalnak, a közömböshöz képest szóródnak a választékos–kifinomult–udvarias (eufém) vagy a durva–bizalmaskodó (kakofém) irányban.

Annak függvényében, hogy a 'közömbös' ennyi helyen jelenik meg nagyon hasonló jelentésű szakszóként, kicsit meglepő az összevetés a mai magyar nyelvi jelentésekkel. Azt még tökéletesen megértjük, hogy a döntéshelyzetben 'két véglet közt elhelyezkedő' pozícióra használva az erősen steril hangulatú *'elfogulatlan, pártatlan, semleges, nem részrehajló'* szinonimacsaládba jutunk. Amikor a közömbös azt jelenti, hogy *'nyugodt', 'hidegvérű'*, még abban is felismerjük a pozitív tónust, a közéletet a cselekvés vagy a reakció érzelmi szélsőségei között. De hogyan csúszhatott át ettől a nagyon pontos leíró fogalomtól a jelentés a népi pszichológiában a viselkedésminősítés negatív tartományába? Miért mondjuk azt is közömbösnek, aki *„apatikus, egykedvű, fásult, flegma, érzéketlen, szenvtelen, levert, kedvetlen, kedélytelen, unott, életunt, letargikus, nemtörődöm?*

menekülés

A lélektan elfogulatlanul közelít. A közömbösségre tünetként tekint, amely az érzelmi túlélés eszköze az egyén számára ártalmasnak tűnő környezetben vagy viselkedéshelyzetben.

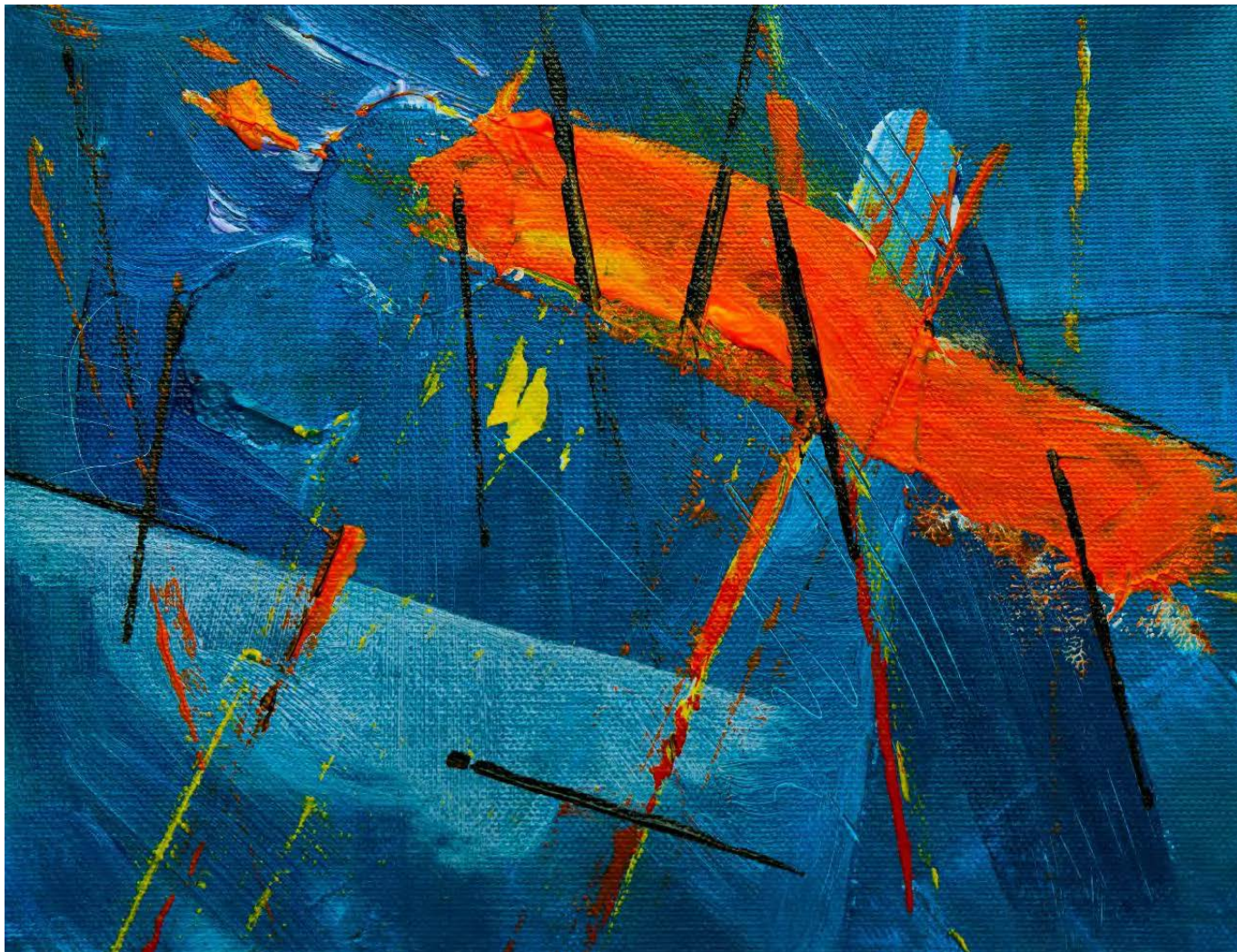
Védelem és önvédelem. A gyengébb, kiszolgáltatottabb, kevesebb eszközzel rendelkező, traumatizált, megfélemlített, megszegényített, megalázott, megnyomorított, depressziós, sarokba szorított, helyzetét kilátástalannak, reménytelennek látó ember (vagy embergyermek) számára leszűkül a környezeti hatások tere. Múltja vagy közelmúltja arra inti, hogy az újabb és újabb szavak és tettek, amelyeket másoktól remélhet, csakis kedvezőtlenek lehetnek. Bármilyen cselekvése vagy érzelemnyilvánítása nagyobb kockázatot, szélsőségesebb környezeti reakciót válthat ki, fizikai, lelki, erkölcsi sérülés veszélyét felidézve. A rezignáció, a befelé fordulás, az izoláció, a kapcsolatok és a kommunikációs helyzetek kerülése valójában menekülés egy átmenetileg elviselhetőbb, ingertelenebb,

elnémuló világba. Ha azonban nem építhető vissza az 'én', ha a világ nem nyújt semmit, ami (ha nem is örömteli, de legalább) olyan jelentést hordozó üzenet lehet, amire érdemes figyelni, amit megéri várni, amit érdemes előidézni, ami értelmet ad a cselekvésnek, akkor nincs visszaút. Illyés Gyula József Attila-verséből orozva és átírva: az érintetteknek lesz „*egyszerre minden késő*”, és berántja a „*köd karma*” őket.

De ha ez így van, honnan és miért az elítélő tónus?

8.

Nos, ezt meg a történeti társadalomnéprajz felől érthetjük meg. Az áldozathibáztatás, a közömbösség devianciának minősítése a fegyelmező-számonkérő faluközösség, a kontrolláló család, valamint a zárt vallási csoportok gyakorlatában és szemléletében gyökeredzik. Érdekes, hogy a szigorú erkölcsi és viselkedési rend alapvető túlélő értéként alakult ki egykor, amikor a puszta létfenntartás érdekében bevethető erőforrások ép annyit tettek lehetővé, hogy egyesítésükkel megóvhatóak és újratermelhetőek legyenek az életfeltételek. Aki saját utakat járt volna, a közösség egészét veszélyeztette. Potyautasnak itt nem maradt hely. S még csak az sem kellett, hogy bármilyen előírt vagy elvárt viselkedés *ellentétét* produkálják valakik: elég volt megtapasztalni esetükben annak hiányát. A norma megsértőiből pedig annak súlyosságától függően lettek hibásak, vétkesek vagy bűnösök.



Az igazi 'közömbösök' csakis a 19. század végén jelenhettek meg, amikor megindult a javak gyarapodása és az életfeltételek ugrásszerűen javultak. A túlélésnek meg a családi és társadalmi céloknak alárendelt ember mellé megszületett a modern individuum is, aki számára a neszfogó perzsaszőnyegekkel jól szimbolizálható relatív jólét a saját életéről, időfelhasználásáról és fogyasztásáról való választás újfajta ablakait és kapuit nyitogatta. De mivel a jólét forrását, megszerzését, jövőbeni fenntarthatóságát és gyarapíthatóságát csakis a korábbi időkből örökölt erkölcsi rend konzerválása látszott biztosítani, az alternatív viselkedések egyre több ponton ütköztek az íratlan (néha írott) törvényként működő szokáshagyománnyal. *„Ennek pedig így kell lennie, és nem lehet másképp”.*

S ami egyik oldalról a közömbösként stigmatizálás, az másik oldalról a kényszerre adott passzív (beletörődés, behódolás) és aktív válasz (szembeszegülés, lázadás – végső esetben kivonulás – a római *secessio plebis* mintájára, amikor a „nép”

kivonulással tiltakozott a számára elfogadhatatlan hatalommal szemben, sikeresen önkorlátozásra bírva azt: *secessio individualis*). Az élet megváltoztathatatlanak tűnő régi kereteinek elfogadása vagy tagadása.

az önfelmentés illúziója

Túl könnyű azonban az emberellenességet rásütni rideg apákra, felhalmozásba ájult parvenü polgárokra, a faluközösségek összeszorított ajkú, könyörtelen

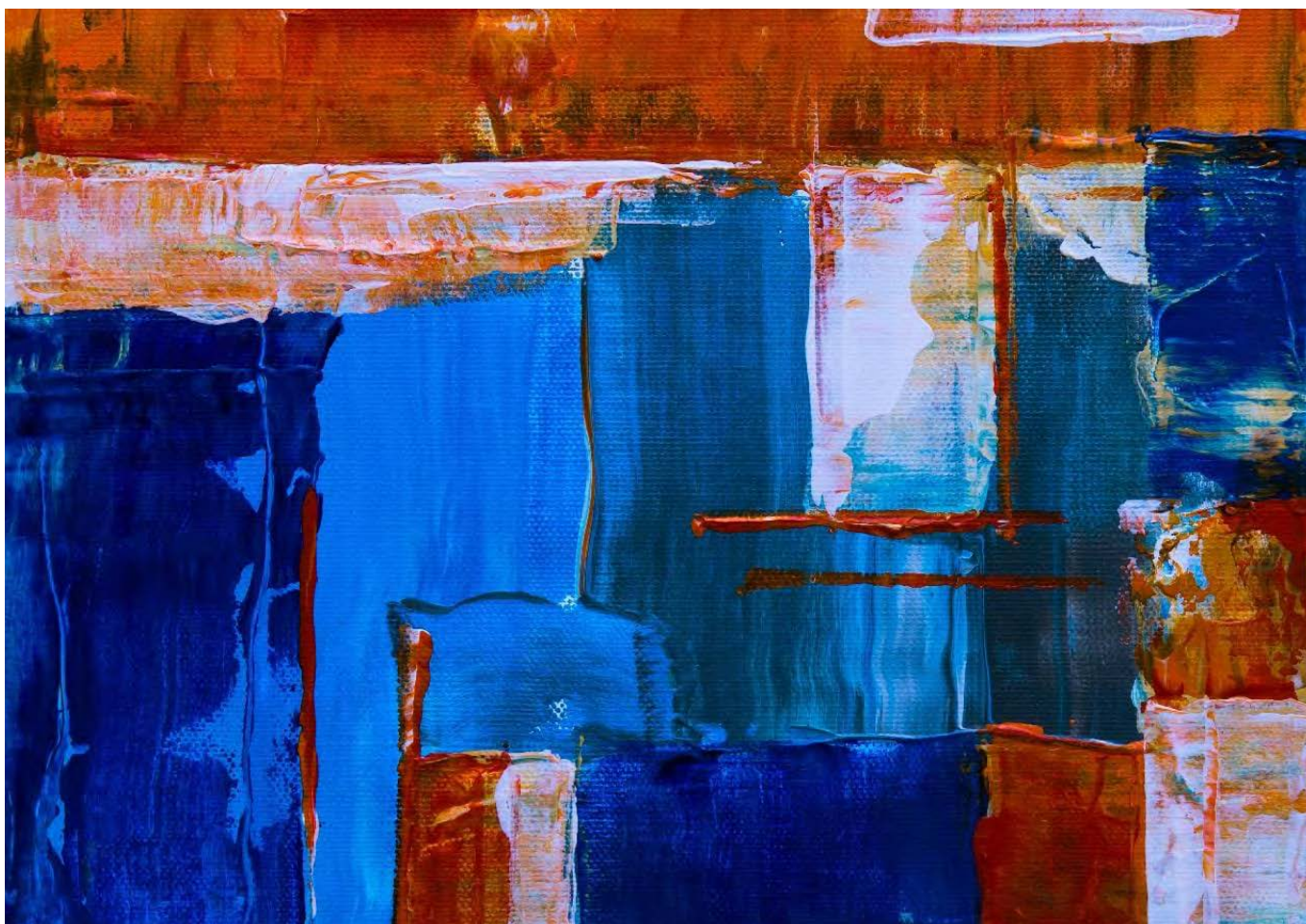
öregasszonyaira. Ahhoz, hogy az erkölcsi rend kapuőreiként felülírják az elvárt viselkedésre vonatkozó, korábban működőnek bizonyult programjaikat, legalábbis neszt kellett volna fogniuk, hogy a világ elkezdett lényegileg átalakulni. Érzékeln persze érzékelték ezt-azt, a változás mindig is része volt az állandóságnak, de a rendelkezésre álló ismeretek alapján *ott és akkor* rendkívüli nehézséget okozott (volna) tudatosítani, átlátni, megérteni, hogy miképpen recsegnek-ropognak korábban szilárdnak hitt struktúrák, intézmények eresztékei. Nagyon csekély volt az esélyük neszfogásra. Csak „örökölt információs nyersanyagból” tudtak dolgozni, a változáskövetéshez, és a dolgok újraértékeléséhez sokáig kevés eszköz állt még rendelkezésükre. Ráadásul a társadalom mozgástörvényei sokkal nehezebben átláthatóak, mint az erdő vagy a megművelt föld szabályos körforgásai. Az előrejelzés-képtelenségéből szükségszerűen reprezentációs késés lesz, s az egymásra torlódó, időben csak lassan változó normák emiatt köpnek ki magukból mai napig meggyötört sorsokat, számkivetett közömbösöket. Elég, ha csak önelégült és gondolatrest pater familiasok interjúit olvassuk a „családból hozott értékeket megkérdőjelező mihaszna kamaszokról”, vagy álszent politikusok szavazatvadász szólamait szenvedjük el a társadalom kötőszöveire leselkedő veszélyként megjelenített kisebbségi identitások felforgató mivoltáról. Öngyilkosságba menekülő tinédzserek és innen-onnan összedrótozott doktrínákból levezetett nevelési környezetbe kényszerített kisgyermek szülei számára kínálja a saját felelősség keresését elhárító önfelmentés illúzióját, amikor az „elfajult világban” és az „értékeket nem tisztelő, közömbös fiatalokban” keresnek magyarázatot, miért nem az általuk elvárt viselkedéssel ajándékozzák meg őket. Ám valamennyiüket meg kell és lehet is érteni: az önfelmentés is önvédelmi mechanizmus. Ha saját énképük romokban heverne,

felismert felelősségük tudata nekik is alaposan megnehezítené vagy elviselhetetlenné tenné életük folytatását a régi mederben. Az értékekre hivatkozó racionalitás valójában a saját közönyük elé állított jótékony spanyolfal, ami nem enged át olyan hangokat, amelyek kétségekhez vagy elbizonytalanodáshoz vezetnének.

Közömbösség vagy *közöny*? Ugyanarról vagy másról beszélünk?

9.

Nyelvújítás-kori 'közömbös' szavunk az 'indifferens' kiváltására szolgált. Létrehozóját, Barczafalvi Szabó Dávidot (1752–1828) hol „nagy nyelvújítóként”, hol „erőszakos és merész szóteremtőként” méltatták, mások „elszánt bozótharcosnak” vagy egyenesen „lesajnált, kinevetett és megvetett ámokfutónak” tartották.



A 'közömbös' szót 1787-ben megjelentetett, szószörnyektől hemzsegő, olvashatatlan, újabban mégis egyre többre értékelt műfordításának, a *Szigvárt klastromi történeteinek* a végére biggyesztett szójegyzékben olvashatta először magyar szem. Két változatot is kínált, amit Szily Kálmán 1902-es *Nyelvújítás-szótára* gondosan meg is különböztetett: a közömböst, *jelzőként*, és a „se jó, se rossz, se tetsző, se nem tetsző *dolog*” értelemre képzett 'közömb' változatot (ami aztán gyorsan kikopott a nyelvből).

Némiképp borzongató belegondolni, hogy Barczafalvi Szabó szóalkotása milyen pontosan képezte le az egykori görög nyelvi logikát (ahol, emlékszünk még, az adiaforosz a „nem különbözőt” jelentette.) A különbözőség kifejezésére ugyanis nekünk is volt régi magyar szavunk. A Zaicz Gábor szerkesztette etimológiai szótár szerint már 14. század végi előfordulással: a '*különb*' (eltérő, más). Az igei 'különbözik' változatra a 15., a különbség első előfordulására csak a 16. század közepén bukkanunk. Barczafalvi dilemmája tehát az volt, hogy ha a különb egyenlő differens, mi legyen az indifferens?

Ekkorra a 'különb' szóalaknak már a 'másnál jobb, kiemelkedő' jelentése volt a legerősebb, ahogy ma is használjuk és értjük. Ezért választhatta (ahogy Szily is feltételezi) ennek ellentétéként a 'nem különb' értelemben a 'közömb'-öt. A kiemelkedő, rendkívüli emberhez képest, aki különb másoknál, a köz-ember 'közömb', ő nem különbözik a többiektől. A nem különböző – *közömbös*.

közöny-ujtság

Most induljunk el másik szálon! Húsz évvel Barczafalvi Szabó után, 1807-ben Folnesics János Lajos (1780–1823) tanár-író is lefordít egy német regényt (Schelling *Alvináját*), amelyben '*közöny-ujtságnak*' nevezi az orgánumot, amely a ritka, zárt és kis példányszámú, a felső társadalmi osztályokat szolgáló sokszorosított információhordozók helyett immár nyilvános, közönséges és tömeges (vagyis az átlagembert, a köz-embert is szolgálja). Folnesics Verseggy Ferenc mintájára (aki a magányosból képezte a magányt) hozta létre a közönyösből a közönyt. A 'közönyös' (közön, közönös) ekkortájt olyasmint jelentett, hogy többekkel közös, megosztott, nyilvános (publicus). Közönyösíteni: publikálni, közzétenni, közössé tenni.)

Ám az új szó, hangulatában és jelentésében is olyan közel került a közömb-höz, hogy a közöny, születése után pár évtizeddel, már el is hagyta saját, eredeti értelmét, és átvette a 'közömb' jelentését: 1835-től már úgy magyarázzák az előfordulásait, hogy 'indifferentismus' vagy 'neutralisirt'. Nem csoda: a Folnesics-adta jelentésre már nem volt a nyelvnek szüksége, jól ellátta azt a funkciót az 'újság', a lap (1808) a hírlap (1763), majd 1845-től a 'közlöny' szó (ami viszont az 1778 óta datálható 'kinyomtatva közzétesz' jelentésű közöl-ből képződött).

Azt látjuk tehát, hogy a közöny könnyűszerrel kiszorította a közömb-öt, és amaz csak jelzőként élt túl, dologként nem. Emiatt bizony hiába kerül egymás mellé a szinonimaszótárakban a közömbös és a közönyös, jelentésük nem azonos, csak hasonló. A közöny kizárólag az életunt, fásult stb. jelentések szócsaládjának világában érvényes, a közömbös viszont, mint láttuk, ezen jóval túl is, ahol a tárgyilagosságtól a nyugalomig fejez ki szélsőségmentességet.



A szótárvilág hosszúra nyúlt faggatását fejezzük be egy Kardos Lajos kedvéért kiemelt izgalmas összefüggéssel. A közös és közöl szavak is egyaránt a *köz-re*, erre a *térviszonyra* és a *testre* egyaránt vonatkozó ősi szavunkra mennek vissza, akárcsak a külön *kül-je*, amely a kívül alakváltozata, s kizárólag a *kívül-belül* dichotómia ad neki értelmet. Ez viszont újra az információs viselkedés korábban megismert forrásvidékére vezet, ahol a minket körülvevő, térben ránk leselkedő külső hatásokat a belső állapot függvényében értékeljük, és az idővel együtt fokozatosan a teret is figyelmünk uralma alá hajtjuk, hogy a legkisebb veszélyjelzést is érzékelni tudjuk. Hogyan másképp tudnánk védekezni az akár több ezer kilométert is utazni képes cunamihullámokkal szemben, mint az óceán nyílt felületére kihelyezett, apró rezdülésekre érzékeny szenzorokkal, s mi másért fürkésznék az aszteroidavadászok az egész Naprendszerre, mint hogy kiszámolják, mikor csapódhat be a Földre egy pusztulást hozó égitest, hogy esetleg legyen időnk tenni valamit jó előre, mielőtt a baj bekövetkezik?

Mindig áhítatos pillanatokot okoz, ahogyan a jelentésfejlődés kacskaringóit követve felfedezhetjük a szavakba fagyott, és minden használat során kibomló spontán megismerő erőt, elődeink mindennapjainak termékét. Átékelhető és megérthető, hogy a szavak és a változó jelentések is kulturális örökségünk részei.

10.

De ha annyi értelmezés tart egy irányba, hol kezdődik a nyelven túli, tudatos reflexió?

keretrendszerek

Ott találjuk már az elemeit a mitikus hagyományban, a kozmogóniában, a teremtésmítoszokban. A Védákat, a sumer és egyiptomi tudomány legkorábbi szövegeit fellapozva pedig arra kell felfigyelnünk, hogy a világleírás és a világmentelmezés mindenfajta leíró rendszerezésekkel indul. Ezek azonban nem egyszerű tipológiák, sajátosságok teljességre törekvő gyűjtésével, hanem keretrendszerek, amin belül szétoszlanak a megfigyelhető jelenségek.

A közömbös hatások első, teljes kifejtésére az athéni piactér előcsarnokaiban a sztoikus filozófusok vállalkoztak, az emberi viselkedést három kategóriába sorolva. Náluk egyedül az erények, illetve az ezzel ellentétes irányú cselekedetek számítanak, emelkednek ki az emberi cselekvések által keltett alapzajból, minden más közömbös (adiaforosz). De mik is (Jan Garrett rendszerezését felhasználva) a legfontosabb erények?

A bölcsesség, az igazság, a bátorság, a mértékletesség és a nagylelkűség, valamint az ezekből származó cselekedetek. Mik a jó érzések? A vágy, az óvatosság és az öröm. És a rosszak? A bujaság és a gyönyörkergetés, a félelem és az aggodalom.



Vajon hogyan elemezné egy sztoikus a saját tipológiáját információkezelési szempontból? A bölcsesség és az igazság a világ minél megfelelőbb formában felépített modelljét igényli, hogy a feldolgozandó hatásoknak az elérhető legmegfelelőbb ismeretek birtokában adjunk jelentést. A mértékletesség és a nagylelkűség a cselekvésválasztást szűkíti. Arra int, hogy tetteinknek választhatóak

ugyan olyan szélső értékei, amelyek látszatra maximalizálják az egyéni hasznot, ám ha ennek kiaknázására nem törekszünk mindenáron, hanem alacsonyabb intenzitással érvényesítjük érdekeinket, akkor a környezetünket hozzuk kedvezőbb állapotba, amelynek előnyeit egy következő cselekvésválasztáskor fogjuk érzékelni. És inkább cselekedjünk bátran, a tévedés lehetőségének tudatában: ha nincsenek a mérlegelés terébe bevonható további hatások, és bízunk a dolgokhoz megfelelő értékeket rendelő belvilágban, akkor a hiba is előrevisz, mert bővíti a tapasztalatok terét, és javítja a jelentésképző erőt. A habozás és kétkedés, a felelősség áthárítása azonban időt és energiát zabál, és sokféleképpen tesz rosszat az összekapcsolt cselekvők terében.

A sztoikus tanítás végső soron határozott állást foglal, hogy mely kívánt, elvárt minőség környékén látja a „jót”, s azok pontos ellenkezőjében a „rosszat”, és a rajtuk túli, közömbös tartományt – így aztán könnyen lehetett később ezt erkölcsileg magyarázni, főleg a keresztyén bölcsélet világában.

mesterszempon

A II. Helvét Hitvallás XVII. fejezete Jeromossal szól:
„Közömbös dolog (adiaforon) az..., ami sem nem jó, sem nem rossz, úgyhogy akár megtetted, akár nem tetted meg, az sem igazságodul, sem bűnödül nem számít”.

A közömbös dolgok világa tehát olyan tartomány, ahol az emberek erkölcsi megfontolások nélkül cselekedhetnek. De ha kiválik egy mesterszempon (például a hit megvallása), azonnal megszűnik a közömbösség, a jelentésnélküliség: mindenkinek egyedi döntést kell hoznia saját cselekedetével kapcsolatban (megvitathatóvá, disputábilissá válik). A helvét reformáció (amellyel kapcsolatban Dr. Szűcs Ferenc *Teológiai etikája* a sorvezetőm) nagyon halványan, de voltaképpen azt is felismerte, hogy nemcsak a közömbös dolgokról, hanem a jóról és a rosszról is csak adott összefüggések részeként lehet eldönteni, hogy csakugyan azok-e, ahová soroljuk őket.

Innen nézve az „eredendő bűn” doktrínája a hitvallás része, tehát nincs egyedi mérlegelési tér, nincs helye az el nem fogadásnak. De a halandó, esendő, vágyakkal terhelt, képzetek metszéspontjában tévelygő emberek egyes cselekedeteinek

bűnössége nem vezethető le átvállalt/elfogadott egyetemleges/megosztott bűnösségük elfogadásából. Hiszen a környezet állandó cselekvéskényszerben tart: annyi információ alapján készülünk fel jövőbeni viselkedésre, amennyi adatik, képződik, feldolgoztatik, újra és újra jelentést kap. És mindezek alapján választunk cselekvést, amikor precedens nélküli, új helyzetben, szokatlan szituációban kell tennünk valamit. Ha választanunk kell és lehet, még a nem cselekvés is cselekvés (ezért is emlékeztet gyakran egymásra egy sztoikus és egy taoista), a döntés felelősségét nem tudjuk áthárítani rajtunk vagy e világon kívüli hatalomra, mert nincs, nem is lehet előírt, előprogramozott parancs az egyetlen lehetséges akcióra. Ha ugyanis létezett volna univerzális utasítás, annak születése óta bizonyosan változott annyit a világ, a társadalom és az ember, hogy legalábbis disputábilis legyen, most éppen mi a helyes és mi a rossz. Ahogy nem kétséges, hogy a „*valamilyen felsőbbrendű lény vagy erkölcsi parancs nevében cselekszem*” formula is pusztán interpretáció: akár ellentétes cselekvés is indítható, ugyanonnan származó parancsra hivatkozva. Ez a probléma viszont a Tang-kori buddhista filozófusok számára nem létezik, mert – Pap Melinda tolmácsolásában „*minden egyes porszem és minden egyes tudat azonos valamennyi élőlény és Buddha tudatának a természetével*”.



Ám ha idáig eljutottunk, a szabad akaratról is másképp fogunk gondolkodni. Nem megléte vagy hiánya a kérdés, hanem *érvényesíthetősége*. Ha van, de nem érvényesíthető, olyan, mintha nem lenne. Ha nincs, de mégis eltérő cselekvéseket tapasztalunk azonos szituációkban, az olyan, mintha lenne. És mi van, ha érvényesíthető a szabad akarat, de csak korlátozottan, mert annak valamilyen környezeti hatás gátat szab, vagy ha a környezet amúgy lehetővé tenné, de egy erős elmetartalom igazodási pontot jelentve módosítja a lehetséges cselekvések körét, átírva a döntést? (Mint a mértékletesség: no és mennyire, milyen mértékben legyünk mértékletesek egy mértékletességi skálán? Hogyan választunk erősséget?) S ha nincs szabad akarat, mert a külvilágban és a belvilágban mégis minden leprogramoztatott előre, hogyan reflektáljunk a saját, elrendelt cselekvésválasztásokra? A hitvallás mennyire legyen szenvedélyes és milyen gyakran ismétlődjön? Vagy a mérték is eleve elrendelt? Közeli hozzátartozónk halálához, saját közelgő halálunk tudatához, vagy elvesztett életkedvünkhöz miként viszonyuljunk, ha abban, hogy milyen formában tesszük, nincs választásunk? És ha ezt elfogadjuk, mindezek a dolgok vajon a közömbösség tartományába esnek? És eshet-e bármi ezen túl?

Forduljunk ismét a sztoikusokhoz. Van rá válaszuk.

11.

A közömbös dolgok kategóriáját (*t'adiaphora*) a sztoicizmus klasszikusai ugyanolyan hármasságban ragadják meg, mint az erényeket és cselekedeteket. Alábontják, tovább osztják egy újabb, alacsonyabb szintű hármasságra. Csakhogy ebben a szerkezetben a kívánatos, preferált, választásra érdemes dolgok állnak szemben elutasítandó párjaikkal – és amik nem kerülnek ebbe a két csoportba, azok (Kendeffy Gábor fordításában) a sehová nem tartozó dolgok („sem ilyenek, sem olyanok” vagy: „egyik csoportba sem tartozók” (*údeterósz ekhonta*).

Nevezzük ezeket – hogy a közömbös dolgoktól jól elkülönüljenek – *teljességgel lényegtelennek* (hiszen még választásunknak sincs jelentősége). A teljességgel lényegtelen dolgok nincsenek sem összhangban a természettel, sem szemben nem állnak vele.

a halál és a betegség

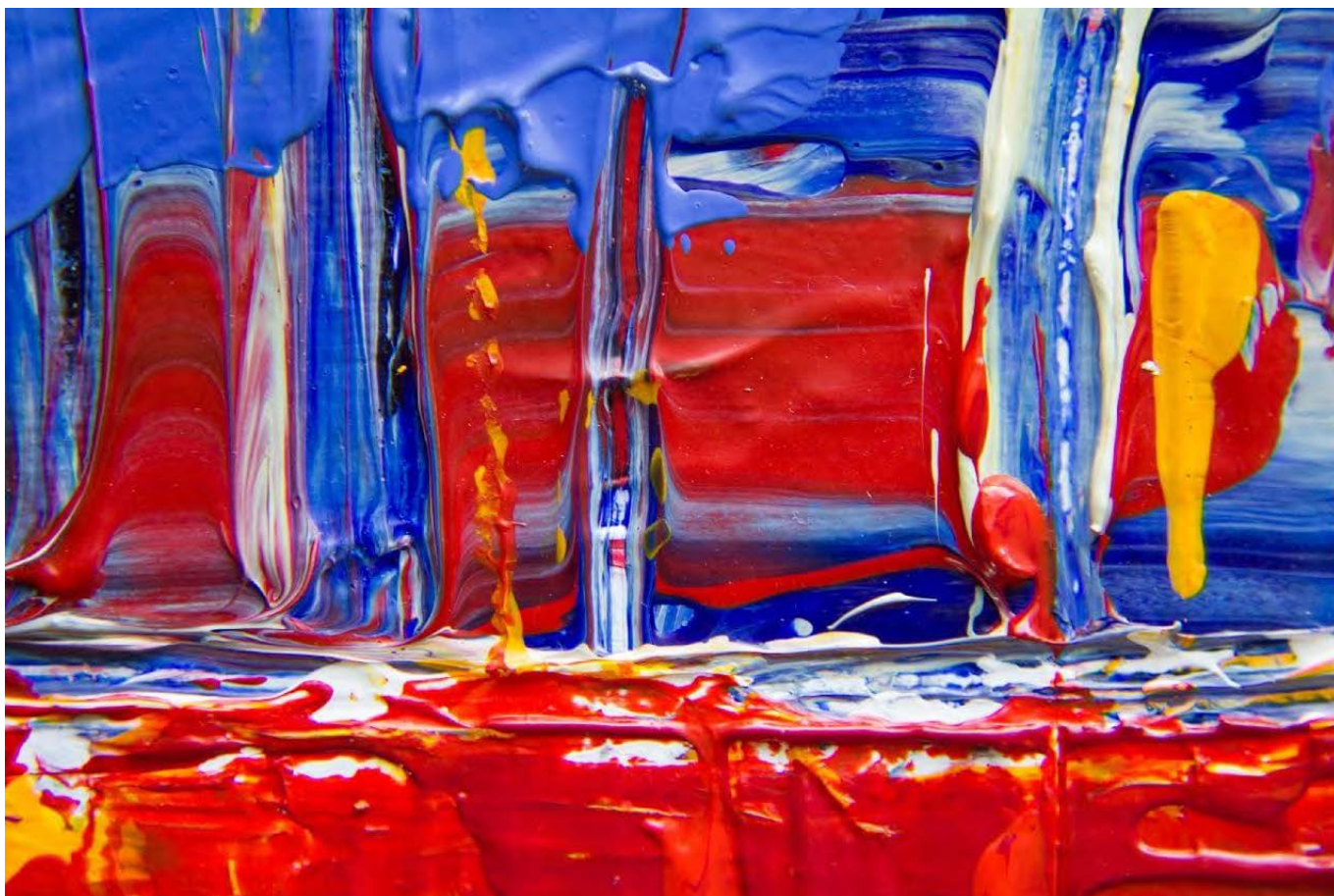
Túlélni és élni, egészségesnek lenni – ez ugyancsak összhangban áll a természettel, tehát kívánatos, választandó. Csakhogy ez valójában a halálra és a betegségre is igaz, még ha ezek nem

is kívánatosak, a természet rendje szerint, aki velünk szemben közömbös. A mi saját, alakítható erkölcsi rendünkben azonban ez elutasítandó alternatíva, a halál és a betegség nem az „emberi természet” része.

A közömbösség menedék: ha másképp viszonyulnánk saját fizikai fájdalmainkhoz és pusztulásunkhoz, akkor annak jónak vagy rossznak kéne lennie, de mindkét választás összeegyeztethetetlen a világban való létünk megélésével. Bármelyik mellett kötnénk is ki, érzéseink feldolgozhatatlanná válnának, és szembe kerülnének azzal, amit a világról és az emberi lét értelméről gondolunk. És ugyanez történik, amikor a dolgok folyásába és rendjébe eszközökkel, szerszámokkal és gépekkel avatkozunk, hogy kedvünkre és javunkra megváltoztassunk valamit a környezeti hatások világában.

Nem lehet válaszunk arra, hogy jól vagy rosszul tesszük, hiszen bármi lehet jó is, rossz

is. Sőt, ugyanazt a dolgot egyszer megíthetjük innen is, meg onnan is. Vagy egyszerre hordozhat mindkét minőségből magában valamennyit. Ám attól, hogy közömbös, még lehet kívánatos: az élet és az egészség mellé ezért kerülhetnek meglepő módon a technikai jártasságok és készségek – gyönyörű képességünk, hogy biológiai adottságainkat kiterjesztve létezésünk minden mozzanatát megtámogassuk technológiával. (Még az agymunkát, az előrejelzést, a döntést, a memóriát és a cselekvésválasztást is: információ- és tudástechnológiával).



A többi közömbös dolgról most ne essen szó. Kétségtől jobb szépnek, gazdagnak, népszerűnek és jó hírűnek, mint csúnyának, szegénynek, megvetettnek vagy rossz hírűnek lenni. A sztoikusoknál ezek az ellentétpárok is mind részei a közömbös tartománynak, mert természetesen ezek sem lehetnek önmagukban vagy jók vagy rosszak. Ha vágynánk a szépségre, a javakra és az elismertségre, épp ezek hiánya tehetné szörnyűvé az életünket.

a vágy kioltása

De ugyanígy érvényes nem vágni ezekre vagy másra. A buddhista ezt a vágy kioltásának nevezné, Lesznai Anna tollán „az életből kiszűrt vágyakká” lesz. Érvényes pozíció

nem vágni akár az életre sem, ha elveszik annak igenlése, vagy elviselhetetlenné válik a szenvedés. De a fordítottja? Amikor valaki pusztán élni szeretne, ám mégsem teheti. Persze, hogy része a természetnek a betegség, a fertőzés is, de vajon része-e a választás, hogy miért pont ő, és más miért nem? Közömbösen kéne viszonyulnunk ehhez is, amennyire a rajtunk kívül álló erők közömbösek a mi sorsunkkal kapcsolatban – de nagyon nehéz. S vajon ezek az erők („*ez világ, mint egy kert*”) milyennek látnának minket, érzelemmel és értelemmel is megvert és felszerszámozott lényeket?

Akaratlan, szándékolatlan, befolyásolhatatlan, hangot nem keltő sodródásunkban *teljességgel lényegtelennek*, vagy neszt képző, illékony nyomot hagyó mivoltunkban *közömbösnek*? Vagy ebből a kategóriából jóként vagy rosszként, de kitörni képes, *befolyásoló, alakító, változtató vagy teremtő szereplőnek*, jónak vagy rossznak?

Versben keresve könnyebbnek tűnik a válasz.

12.

Porszemként kóborolsz, viseled a szél csapásait,
És nem tudod még, holnap hová kerülsz;
El kell feledned szívednek titkolt vágyait,
S hogy maradt még erőd, mellyel ellenszegülsz.

Már hajnal óta úton vagyok, kerget a szél,
Az est sötét árnyéka ül az arcomon.
Csillagtalán kopár az ég, nem zörren levél,
Megpihenni egy fűszálba kapaszkodom.

(Dai Wangsu: *Egy porszem*, Ford.: D. Kovács Éva)

Makó Ágnes

HALLHATATLAN

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-04 | MINDEN KIS NESZ, VERS



Láthatatlan, hallhatatlan létezetek,
jeleim
füldugóba, headsetbe, bluetoothba,
zsinórba, kábelbe ütköznek.

Kiszűr az algoritmus,
nem vagyok elég aktív,
nem lájkolnak, nem kommentelnek,
nem vagyok.

Sűrű a zaj.

Minden profilra minden nap
minden órájának minden percében
kikerül poszt, fotó, vélemény, kérdés, válasz,
itt vagyok, eszem, gyűlölöm, keresem.
Kétszáz komment egyszerre kiált,
gratulálok, egyetértek, de jó neked, nagyon gusztta,
rohadjál meg baromállat bunkó seggfej,
eljön a világvége,
részvétem.

Fehér papírrepülőre írom a szavakat,
a szél csak a kert közepéig viszi,
az utca túloldalán nem is hallottak rólam –
hahó, itt vagyok.

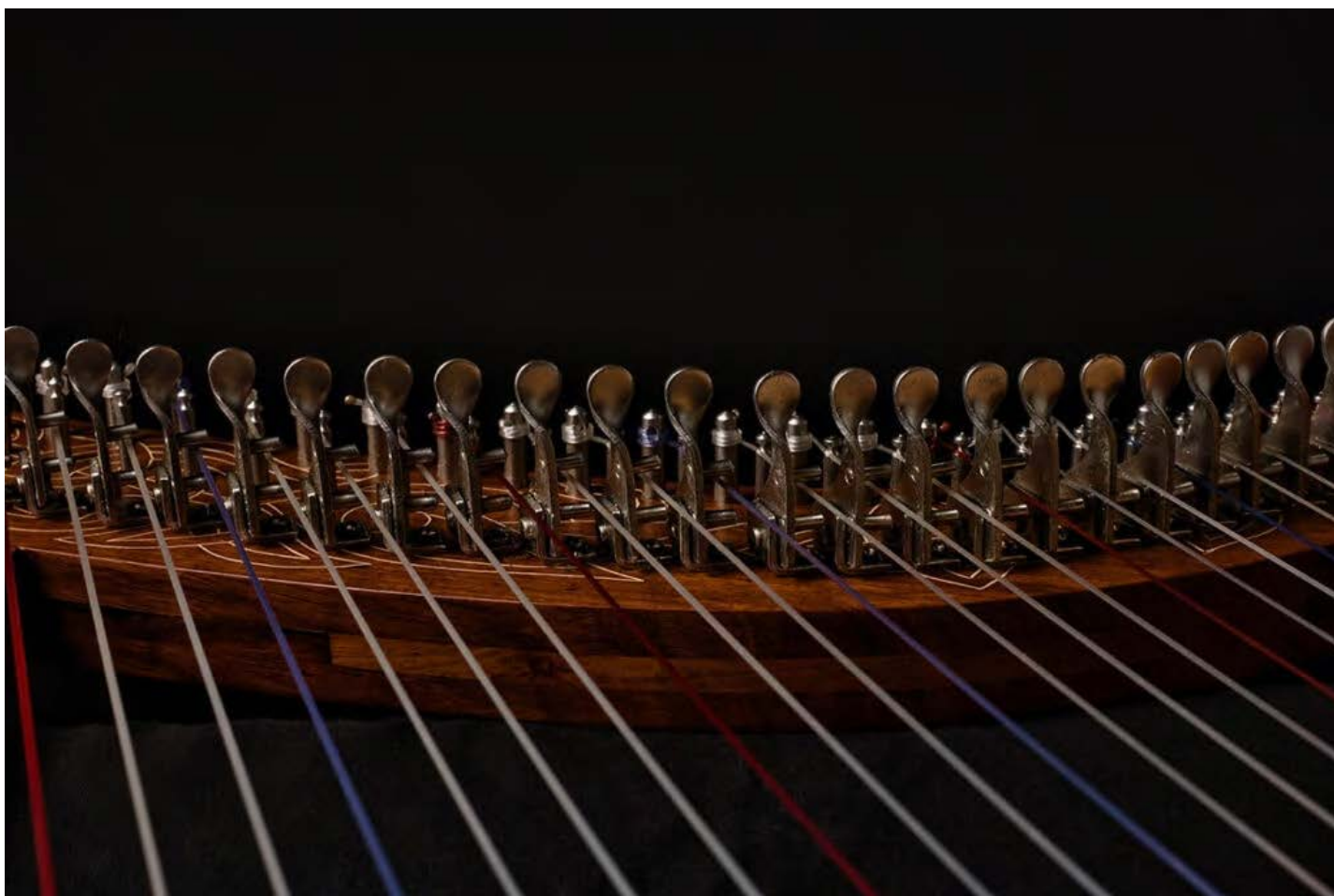
kép | shutterstock.com

Szabolcsi Viktória

HA A HÁRFÁKAT

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-16 | MINDEN KIS NESZ, VERS



A kukásautó hajnali dübörgését,
a rigók füttyszavát, a mosógép
zörejét, ahogyan a vizet
mohón beissza a virágföld, a köveken

zúgó patakot, muslicák döngését
a banán körül a konyhapulton, a téli
orkándzsekik műanyag recsegését,
a bicikliben a küllők zöngését, a
dinamó surranását, a közúti lámpák
sercegését, búrájukon az éjjeli lepkék
koppanását, anya bélhangjait, a hasi
aorta lüktetését, ahogy a
kéz végigsimít a lázas homlokon,
megfáradt cipők kopogását,
ahogy a harapástól az almából
kifröccsen a lé, az infúzió
csöpögését, a szívhangokat,
a hűtőszekrény nyikorgását,
szakadék fölött a visszhangot,
a málnás joghurt fedelének letépését,
csattogó ugrókötelek és nyiszorgó
hinták hangját, és azt is, ami
számunkra nem hallható: a
denevérek és delfinek ultrahangját,
az albatroszok szárnycsapás nélküli
suhanását, a kéreglemezek
csúszását, napkitörések robaját,
a Marson süvítő szelet, a kozmikus
mikrohullámú háttérsugárzást,
a légtérben apró darabokra hulló
meteorok zuhanását, ezt mind
összegyűjtöttem neked, mint
tengeri csigába a morajlást, legyen
mit a füledre tapasztanod, ha
hosszú lenne az út, vagy ha
a hárfákat egyszer megunnád.

Jólesz György

ESŐ ESTE

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-09 | MINDEN KIS NESZ, VERS



Ilyenkor este hangokat lopok.
Kis zajokat. Ahogy az ablak
fáján az eső kopog:

ritmusa egy dallamtalan dalnak.

Vagyis van dallam, de csak a fülemben
áll össze ívé végtelen soron.
Nem is kopog, pettyeg inkább. Különben
több szólam van, mind más, de mind rokon.

Csörögnek és peregnek sűrű cseppek
a fűvön és az esti lombokon.
Tücsök még nincs. Ezek ciripelnek
helyettük. Aztán van még – gondolom,

más is ismeri – hordó vagy tócsa.
Utóbbi öblét épp a víz, mi vájta,
előbbi másra nem jó, rozsdás, ócska,
áll, mint kihűlt, sértett olajkályha.

Mindkettőbe az ereszből ömlik
a víz, de nem is ömlik, inkább plottyan.
Szellemeik. Az időt ezzel töltik:
egymáshoz szólnak, mégis elhagyottan.

Igen, mintha beszédet hallanék itt,
beszédet, mi szöveggé nem áll össze,
nem állhat. Titkukat tőlem is féltik,
két hang nem fog még szótagot se közre.

Valami tompán csattan (inkább klettyen),
halkan, sőt diszkréten kukorékol:
a felforrósodott fűtéscsövekben
torlódnak, perelnek a buborékok.

Utasszállító zúg a horizonton,
boldog, hogy nem kell várakoznia.

Párszor diszkrétén megkordul a gyomrom,
így hangzik az éj-szimfónia.

kép | jumpstory.com

Nyögér Róbert

FAFÜL

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-21 | MINDEN KIS NESZ, NOVELLA



Egy közönséges csütörtöki napon, az éj leple alatt bukkantam a gombára.

Mielőtt a szállásom felé vettem az irányt, szokásomhoz híven megálltam a csapszék mögött, hogy valamicskét könnyítsek magamon. Az a megtermett, jó féltényérnyi júdásfüle meg, mintha valami lapátfülű részeg feküdt volna előttem, egy vaskos,

kidőlt törzshöz tapadva kagylózott a füledt, sárga homokban. Először azt gondoltam, ott egye meg a fene, én ugyan nem bajlódom vele; dolgom végeztével, mintha küszöb volna, egyszerűen átléptem, és mentem tovább a tenger felé – mint aki elviharzott.

nem emlékszem

Néhány lépés után, mintha váratlanul utánam szólt volna valaki, eszembe ötlött, a napját sem tudom, mikor láttam törzshöz tapadt, friss fafülgombát. Azt pedig be sem mertem volna vallani magamnak, hogy az ízére már egyáltalán nem emlékszem.

Összefutott a habos nyál a számban.

Visszasiettem a csapszék mögött nyújtózó, szikkadt fatörzshöz, amely olyan volt, mintha a gomba az utolsó csepp életet is kiszipolyozta volna belőle. Arra gondoltam, könnyűszerrel megszabadíthatnám tőle. Leguggoltam, de egy darabig csak néztem a fülét. Belestem minden egyes, titkos enyegésre csábító kis mélyedésbe, a szűk zugutcák kacskaringós, kivilágítatlan vonulatait sem voltam rest alaposan kifürkészni, mégsem tudtam kitalálni, hol lakom.



Végül rászántam magam, és halcsontmintás késemmel – melyet, ha tehetem, mindig magamnál hordok – levágtam azt a kiálló, élősködő fülkagylót. Ott, ahol a törzsről levált, sötét, ragacsos nedvet hagyott maga után, késemet a nadrágomba kellett töröljem.

Hogy a frissen szedett fafület legyen mibe pólyálnom, letéptem egy darab vásznat is az ingemből. A bebugyolált, ígéretes kis csomagot pedig, vigyázva, hogy ne sérüljön, a késsel együtt zsebre tettem, és a bezsaluzott ablakok alatt sietve indultam a kovácműhely felé, az ellenkező irányban.

minden titkukat

Annak ellenére, hogy inas vagyok, egyre jobban fújtattam a párás levegőtől. Körös-körül ki voltak csöndezve az utcák, álmos teltségérzet ült meg minden egyes zugban. Azok a fürge kis árnyak pedig, melyek jelenlétéhez itt-tartózkodásom ideje alatt már annyira hozzászoktam, most nem lábatlankodtak körülöttem: aznap éjjel a kóbor macskák is jóllakottan elvonultak. Az

épületek közt keresztül-kasul kifeszített köteleken tisztára mosott ruhák csimpaszkodtak szemérmetlenül a fejem fölött. Aznap éjjel az asszonyok minden titkukat kitergették nekem.

Amint a műhelybe értem, első dolgom volt, hogy a frissen szedett júdásfülnék alkalmas edényt kerítsek, aztán a badellával együtt levittem a gombát a partra, és hogy igazán ízletes legyen, kevés tengervizet loccsantottam rá. Bár jól ismerem a gombákat, a fafület meg különösen, sosem lehet tudni, gondoltam, és egy jól megtermett kődarabot is tettem a badella tetejére nehezékné, majd – ahogy az a nagykönyvben meg van írva – egy éjszakán át állni hagytam odakint.

Egyelőre nem volt más hátra, hátradőltem. A lüktető, porcos bőrnyeleg pedig szép csendesen sűrű, barnás, levet eresztett magából.



Másnap napindító gyanánt fafülgombát reggeliztem, ahogy a legfinomabb: kovásztalan kenyér nélkül, magában. A nemkívánatos folyadékot pedig, amely előző éjjel összegyűlt alatta, kiöntöttem hátul, a latrinánál, bár meg kell hagyni, vannak, akik előszeretettel megisszák a levét.

nem ereszt

Éjszakánként a függőágyban virrasztok csak. Ötödik napja nem alszom. Nem hagy nyugodni a gondolat, miért nem jött meg a mesterem. Nincs emberfia, aki virraszthatna velem.

Sehogy sem jön szememre az álom. A júdásfüle nem ereszt. A kengyel, az üllő és a kalapács is ott vannak, ahol hagyta őket. Hozzánk se tudtam nyúlni azóta. Meg kell hagyni, időnként azért kopogtatnak. Minden kis nesz megzavar. Hogy jótékonyan segíti az alvást, azt tudtam, de nem gondoltam volna, hogy álmatlanságot is okozhat a füle. Jobb lett volna le se vágni. Megbántam az egészet.

A pupillám mögül valami azt súgja, ideje lenne kikapargatni az ezüstösen csillogó badella falára tapadt, alvadt vérdarabokat.

kép | wikimedia.com; jumpstory.com

Börcsök Zsófia

A LÉK

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-25 | MINDEN KIS NESZ, NOVELLA



Ritkán jöttek látogatók. A hely elérhetetlensége miatt, hiszen ki akart volna egy rozoga, pár személyes repülőn, kutyaszagú takarókba bugyolálva még harminc percig reszketni, miután leszálltak egy másik, határozottan modernebb és takarótlanabb repülőről. Mások inkább a turistacsalogatás hiányát emlegették.

– Nincs semmi – panaszkodtak egy bögre alkoholos tea mellett, és a telefonjukra

mutattak, vagy a szoba sarkában terpeszkedő tévére, vagy egy bögregfoltos újságra. A családjaik generációk óta különböző állatok elfogásából, kibevezéséből és eladásából éltek; úgy tekintettek mindenkire, aki nem közülük származott, mint lehetséges zsákmányra. Megingathatatlanul hitték, hogy csak ki kellene dobni egy szaftos csalit a szokatlan pihenést kereső turisták elé, aztán várni, hogy ráharapjanak. És ha akár csak egyet is ki tudnak így emelni a vízből, hamarosan követi a többi is. Ő nem volt ebben biztos, pedig halászzal kereste a kenyerét. Miután rámutattak a telefonjukra, vagy a szoba sarkában terpeszkedő tévére, vagy a bögregfoltos újságra, ő kimutatott az ablakon a hóra, a házak ereszeiről nyújtózkodó jégcsapokra és a bőrtépő szélre. *Nincs csali* – üzent ezzel. Hiába úsznak erre, nincs, amibe harapjanak.

hideg szelek

Ez így nem volt teljesen igaz. A végtelennek tetsző hóban pipacsként virított a városi múzeum, a hozzá tartozó sufnyiban könyvtárral, amiben százhusz – szigorúan csak a helyi kultúráról és földrajzról szóló – kötetet lehetett leemelni a polcról. Tízpercnyi sétára pedig egy vendégház tűrte a hideg szeleket, gyorsan kopó színével, egy fehér hintaszékkel a teraszán, és általában üresen. Ez sajnos, kevésnek bizonyult, hogy a turistatérképre helyezték a falut.



Ezért volt meglepő, amikor a szokásos reggeli hóesés széttárt függönyként engedett utat a fekete felhőkből alászálló kisgépnek. Még meglepőbb volt, hogy a gépből nem magányra vágó írók vagy kétes útlevelet szorongató, görnyedt vállú alakok bukkantak elő, azaz a sziget szokásos látogatói, hanem egy két lábon álló, kutya méretű kislány, aki szüntelenül törölgette az orrát a kabátja ujjával. A pilóta leemelte a gépről a fémcsatos bőröndjét és szájalomból a lány vállára terítette az egyik dohos takarót. Amikor rápillantott, csak megvonta a vállát.

„Azt mondták, hozzam ide neked, hát idehoztam” – mondta a helyi nyelvjárásban, vagyis anélkül, hogy szavakat pazarolt volna.

Nem értette, miért hozzá vezetik a remegő térdű gyereket, mikor Kristiannak is vihetnék – neki két gyereke és négy szánhúzó kutyája is van, és biztosan jobban gondját viselné az apró lénynek, mert nála a gondoskodás olyan lámpa, amit éjjel-

nappal felkapcsolva hagynak. Vagy odaadhatnák a fiút Nivinek, aki a kis éttermet üzemelteti a tó mellett, ahol mindig meleg zsírrillat terjeng, és ahol a fiú akár egész nap ehetne. Biztos volt benne, hogy mindketten szívesen befogadnák a fiút, még úgy is, hogy fogalmuk sincs róla, kicsoda.

Persze ő tudta. A szemét már látta régen egy másik kontinensen, ahol sosem fedett be mindent a hó, mert az emberek gépeket építettek, hogy eltakarítsák.

Visszatekintve ez is éppolyan abszurdnak tűnt, mint az elviteles papírpoharas forró italok, szélükön az emberek nevével és a bélés nélküli könnyű, rövid kabátok, amelyek egyetlen rendeltetése, hogy a tulajdonosaik elegáns sziluettekkel fagyhassanak át.

az ismerős büntudat

Ahogy jobban szemügyre vette a fiút, látta, hogy őt is csupa vékony rongyba bugyolálták, mintha nem tudnák, hova küldik. Ráterítette a saját kabátját és haza vezette. Olajos halat sütött neki,

amit egy nappal korábban fogott, és gondolkodás nélkül átengedte az ágyát. Csak akkor eszmélt rá, hogy még egy szót sem szóltak egymáshoz, amikor kiterítette száradni az átázott zoknijait és meghallotta szuszogását a dupla paplan alól. A bőr alatt, valahol a gyomra környékén megérezte az ismerős büntudatot, ami ott folytatta a felemésztését, ahol pár éve abbahagyta, amikor akkorára hízott az állandó önhibáztatáson, hogy hátra kellett hagynia a szürke makettvárost, ami felnevelte, és hazatért a helyre, ami korábban megkísérelte felnevelni.

„Jobban kell próbálkoznom” – ötlött eszébe az idegen gondolat. Ez is egy doboz mélyére hajított szuvenír volt a városból, ahol az emberek azért sorakoztak fel a rajtvonalhoz minden reggel, hogy jobb helyen zárják a napot, mint az előzőt, megelőzve legalább valaki mást. Késztetést érzett, hogy felelevenítse ezt az érzést.

Másnap reggelinél két kockacukrot is tett a fiú teájába, és békeajánlatként csúsztatva elé, mielőtt megszólalt:

– Meddig maradsz?

A fiú megvonta a vállát.

– Egy hónap?

– Egy hónap az jó. – Végigsimított a szakállán, hátha a kezébe akad egy-két szó. – Az jó, az jó.



A rántottája felett rápillantott, ahogy éppen minél kisebbre próbálta összehajtogatni magát, behúzni a nyakát, egymásra fektetni a két kezét, és a térdét az orrához emelve megsüllyeszteni a vállát. Vértett a szíve érte és magáért. Újra próbálkozott:

– És anyukád hogy van?

– Jól.

– Az jó.

Reggeli után elmosogatott és előszedte néhány régi ruháját. A fiú szó nélkül bújt a prémgalléros kabátba és a több számmal nagyobb fókabőr nadrágba, ő pedig elszorult szívvel nézte, ahogy a ruhadarabok elnyelik. Amikor kiértek a tó széléhez, a friss hó még háborítatlanul takarta el a simára fagyott felszínt; bizonyítékul, hogy a többi halász még a kályha mellett lustálkodik.

– Ott gyere, ahol én – vetette hátra, aztán lassan rálépett a jégre. Először csak az egyik csizmájával nehezedett rá, és megvárta, míg a jég visszabeszél. Pár másodperc elteltével a teljes testsúlyát ráengedte, és tett pár lassú lépést. Hátra sem kellett néznie, hogy tudja, a fiú követi; tisztán hallotta a jég recsegésén túl a ruhák suhogását. Remélte, hogy tényleg csak oda lép, ahova ő. A saját bőrén tapasztalta, hogy gyerekfüllel még szinte lehetetlen értelmezni a jég tanácsait.

az ereibe fagyott

Keserűen gondolta, mi minden történt volna másképpen, ha még azelőtt megtanulja a hallgatás művészetét, hogy elhagyja a falut valami nagyobb reményében. A visszatérése után lassan kiolvadt az

ereibe fagyott több generációnyi halászvér, és megértette, hogy elhagyni a megszokott partszakaszt nagyobb halakat üldözve, ritkán vezet a kívánt eredményre.

Amíg a városban élt, egy idő után elharapta a gyerekkorával kapcsolatos mondatait. A barátai furcsán néztek rá, ha azt bizonygatta, hogy a jég beszél vagy hogy egyes halak felkínálják magukat az embereknek, mintha évszázadokra visszanyúló megállapodás miatt tennék, biztosítva a boldog szimbiózist. Mostanában azonban még biztosabb volt benne, hogy mindkét állítás igaz. A jég recsegéssel jelezte, ha túl vékony volt, hogy megtartson egy embert, és öblös dörgéssel, ha biztos talajt jelentett. Néha szinkronban hullámzott az alatta húzódó víztömeggel, néha rengett, mint a föld, amit imitált. Senki sem tanította meg neki, hogyan értelmezze a roppanásait, egyszerűen csak odafigyelt minden kis neszre, mert ez választotta el attól, hogy másféleképp legyen részese a halak és a halászok közötti egyensúlynak. A sima tó felett páraként jelent meg a bátyja emléke, aki egy nap nem tért haza, mert nem értette meg, hogy a

jég mit akar mondani. Vagy talán hazudott neki aznap. Ki tudja? Minden halász saját magáért felelt a környéken; ha valaki nem tanulta meg a jég nyelvét időben, a társai meggyászolták, de közben rázták a fejüket.

A szeme sarkából figyelte a szuszogó fiút: tágra nyílt szemmel nézte, ahogy léket vág a tavon. Akárhogy koncentrált, nem tudta megmondani, fél vagy meglepett a gyorsaságtól, ahogy leválasztja az átlátszó páncélt a csillogó vízről. Azt kívánta, bárcsak őt is olyan könnyen lehetne értelmezni, mint a jeget, akkor kipréselt szavak nélkül is tudnának beszélgetni. Talán képes lenne elmondani, hogy ez itt fiatal jég, és könnyebb kivágni, mint az öreg jeget, de azt sem szabad elkerülni, mert meséket mond a vonuló halakról. Talán még azt is meg tudná értetni vele, miért hagyta ott a várost, és miért jött vissza egy darabka földre, ahol éjszakánként zuhog a hó, egy kis házba, amiből lehetetlen kikergetni a falakba süllyedt halszag és büntudat keverékét.



Kihajtogatta a hóna alatt cipelt műanyag székeket, és előhúzott a zsebéből egy zacskót, amiben öt-tíz kishal hevert egymáson, kimerevedett szemmel. Határozott mozdulattal kivette a legfelsőt, és a horgot belemélyesztette a hasába, mire az állat fájdalmasan felszisszent.

Szüksége volt egy pillanatra, leküzdve a döbbenetet és az érzést – *„még sosem történt ilyen, éppen a fiú előtt fog felsülni, de hát évek óta ezt csinálja, ilyen nincs, ki hallott már ilyet, hogy egy halott hal felszisszenjen, az öreg halászok mesélik, hogy néha énekelnek nekik, amikor leszedik a pikkelyeiket, de azt csak azért mondják, mert isznak, miközben pucolnak”* –, hogy észrevegye, a hang a fiútól származott, aki remegő szájjal bámulta a felszúrt állatot.

Ízlelgette a szájában a szavakat, mielőtt kiengedte őket:

miért harapnak rá

– Ez nem fáj neki – mondta, és megnyugtatóan egyik kezét a fiú fejére tette. Legnagyobb meglepetésére, és ez tényleg nagyobb meglepetés volt annál, hogy megjelent a repülőgép, és annál is, hogy ő szállt ki belőle, a fiú közelebb csúszott a bakancsban, ami lötyögött a lábán, és a kishal fölé hajolt. Az arca fintoraiból úgy tűnt, komolyan mérlegeli, vajon a halak miért harapnak rá egy kisebb társukra. Lepillantott a lékre és a víz felszíne alatt elsuhanó ezüstös testekre, amiken elcsúszott a fény. Nem rázta le a kezét a fejről.

– A halak annyira buták, hogy nem látják a lyukat? – kérdezte végül.

Ő először csak helyeslően morgott, de azután a semmiből újra felbugyogott benne az érzés, *„jobban kell próbálkoznom”*, és ezúttal áttörve a vastag öreg jeget, a felszínre is úszott.

– Csak nem nézik – válaszolta. – Biztos látják, hogy más a fény, de nem nézik. Tudod, a halászok beszélgetnek a jéggel... a halak lehet, hogy nem tudnak, nem szól nekik, hogy vár rájuk valaki annál a fényes foltnál.

A fiú nagy komolyan bólintott, majd elszakítva a tekintetét a vízről, a pecabotra

mutatott:

– Én is kipróbálhatom?

– Hát persze – morogta, és átnyújtotta a botot, végén a horogra tűzött apró hallal. Ahogy ráigazította az ujjait, amik fele akkorák voltak, mint az övéi, irányította az óvatos mozdulatait, és megmutatta hogyan érdemes bedobni a csalit a vízbe, szüntelenül figyelte a jég hangjait. Nem mentek messzire a parttól, de az ember sosem lehet elég óvatos. Lassan érezte, hogy előnti a testét a megnyugvás, mintha bögréből szürcsölné, kevés alkohollal felöntve. A jég azt üzenté, hogy elbírja mindkettejüket.

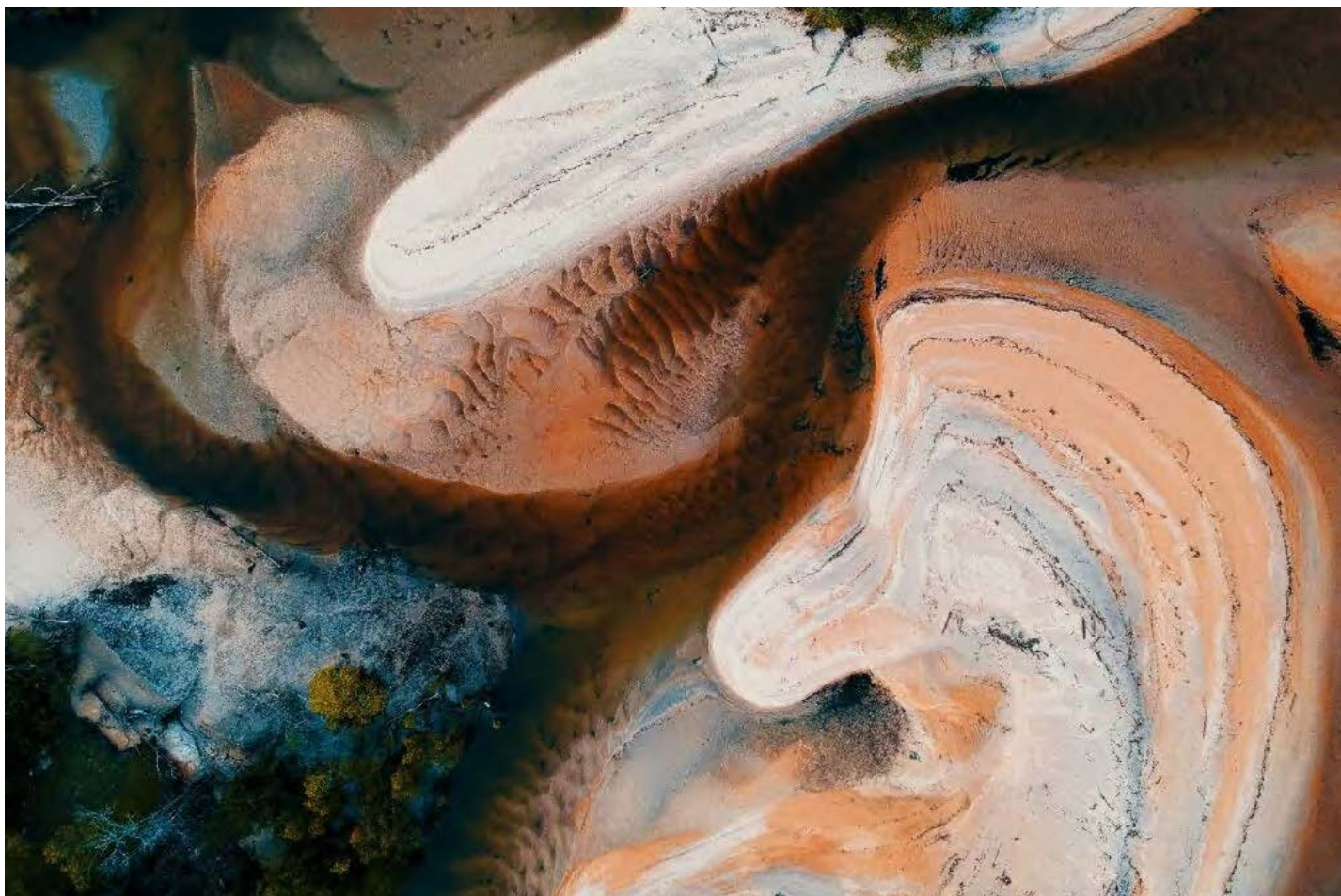
kép | jumpstory.com

Maczák Orsolya Rita

A MECCS

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-13 | MINDEN KIS NESZ, NOVELLA



A kávé elfogyott, a tejszínhab maradéka a pohár szélére száradt. Második kávéhoz késő van, sörhöz még korán. Kávé napszak, sör napszak, vidéken így tagolódik az idő, a kettő között meg a holtidő, a nők mosogatnak, a férfiak nézik a meccset. Hallom a feleségem hangját a konyhából, két szobányira innen, mintha kiáltana. Ahhoz halk,

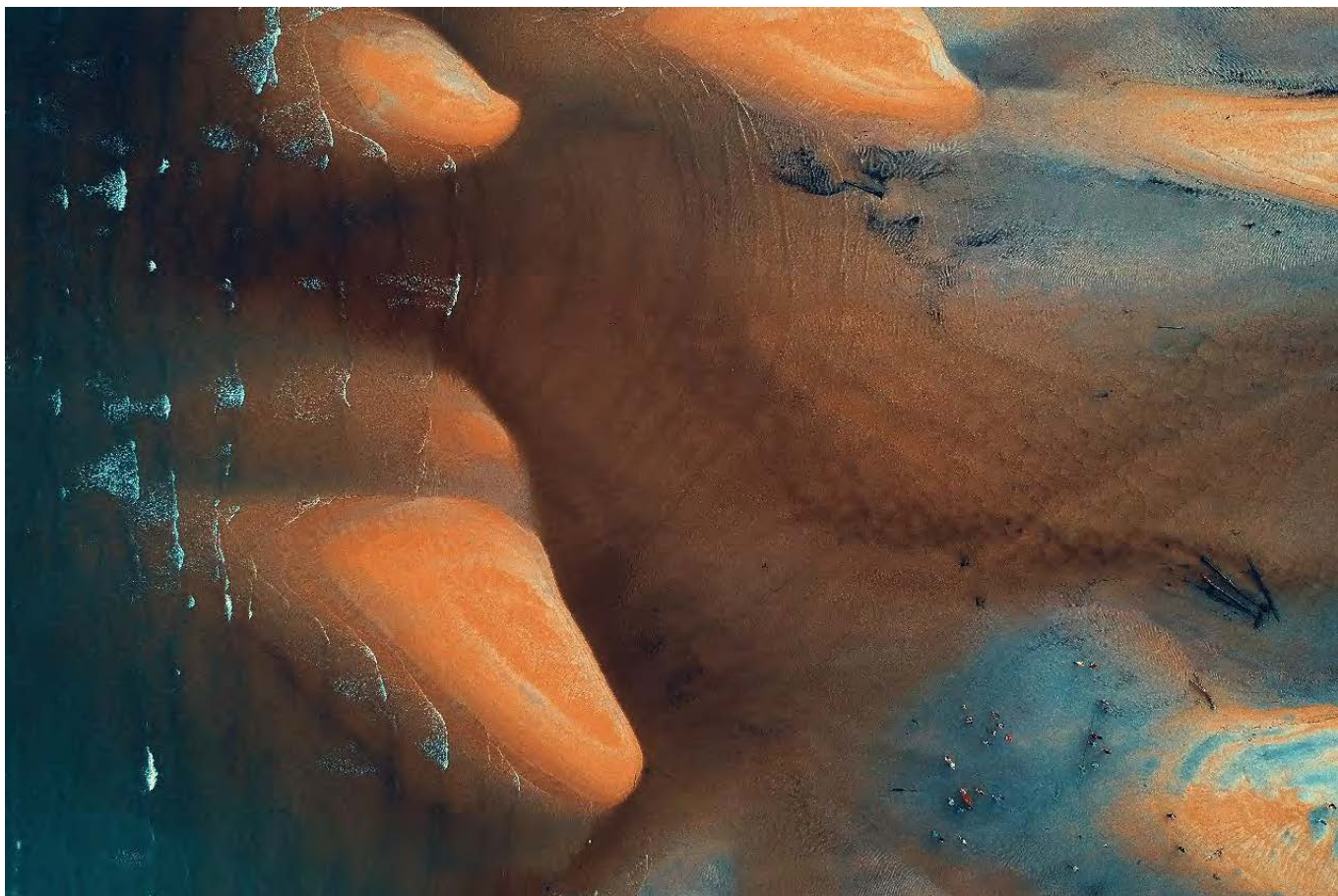
hogy nekem szóljon, de ahhoz hangos, hogy az anyjához beszéljen, akivel egy légtérben van. Az apja itt alszik mellettem, a fotelban ülve. Horkol, hangja, mint Darth Vaderé, a szája is olyan formán elnyílt a hátrabilent fején.

ujjam a némító gombján

Azért megy a meccs. Lenémítva, én némítottam le, amikor a feleségem a távolban azzal a sehova sem tehető hangerővel mondott valamit. Mivel én nem

nézem, apósom meg az első öt percben elaludt, elvettem a fotel karfájáról az irányítót, és megnyomtam a keresztben áthúzott hangszóró gombot, aztán füleltem, hogy a feleségem nekem szólt-e. Kikiabálhatnék, hogy „Mi?”, vagy ki is mehettem volna, hogy illedelmesen megkérdezzem, kellek-e, de inkább kihasználom a ritka alkalmat, hogy senki semmit sem akar tőlem. Amikor a sportkommentátor hangja és a szurkolói alapzaj is elvágódott, csak a horkolás és a tányércsörömpölés kettőse maradt, abban ülök azóta. Nézem a képernyőt, ujjam a némító gombján, az ábra lekopott, azon gondolkodom, vajon az apósom milyen gyakran hiszi, hogy a konyhából szóltak.

Délelőtt még esett, mostanra viszont újra csiripelnek a madarak, jó lenne elmenni sétálni, vagy mondjuk, ablakot nyitni pár percre, hogy legalább ötven százalék esőszag legyen az ötven százalék zöldséglevesben. Igazából be kéne hívnom a feleségemet, most megkérdezhetném titokban, hogy a munkára hivatkozva nem megyünk-e mégis ma este haza, és akkor nem kell az éjszakát tollpaplanba fulladva töltenem. Persze a tollpaplan is csak kifogás, nem is vagyok allergiás, ráadásul már ezt is kihúzták a fejem alól, új bútorház nyílt a szomszédban, ebéd előtt még meg is mutogatta anyósom az új ágyneműgarnitúrát, amit direkt a kedvünkért vettek.



„Ilyen kicsi takarók is voltak!”, mutatta nevetve a két kezét kitárva, mire az apósom hozzá tette, hogy nem érti, minek kisebb takarót venni a gyerekeknek, a hétköznapiiban talán elvesznek? A feleségem erre csak annyit mondott, hogy „édes”, én meg az ágyneműszekrényből kikandikáló ezeréves játékokat néztem, és erőlködnöm kellett, hogy ne látszódjon az orrom sarkába kúszó undor. Főleg egy rövid szőrű, fehér plüssmackó szúrt szemet, a bundáján kék filctoll nyoma és valami barnás folyadék éktelenkedett, de fennakadt szemű, besütött hajú babából is volt bőven.

ez nem mentség

„Mi az, miért nem nézitek a meccset?”, kérdezi feleségem a hátam mögött. Az ajtóban áll, két kezében egy-egy frissen mosott pohár, arcán döbbenet. Ha most otthon lennénk, valamelyik webshopot nézegetné a telefonján, én meg békében Fifázhatnék. Rámosolygok, megmondhatnám neki, hogy fogalmam sincs, kik játszanak, de szerintem az apjának

se, csakhogypontosan tudom, ez nem mentség. Tehetetlenül széttárom a kezem, miközben az apjára nézek, mintha puszta figyelmességéből némítottam volna le a tévét, hogy amaz pihenhessen.

A feleségem szinte riadtan néz, kimegy, és amikor visszatér, egyik kezében továbbra is pohár, de másikban már egy üveg sör van. Hozzám lép, gyorsan a kezembe nyomja, lopva az apjára pillant, aki egy pillanatra abbahagyja a horkolást, a tátott szája bámul vissza a feleségemre. Most talán megkérdezhetném, nem hozzuk-e előbbre a hazamenetelt, úgy érzem, hajlana rá, de mielőtt kinyitnám a számat, a feleségem a kapcsoló után nyúl, kiveszi a kezemből, és újra hangot ad. A bemondó zavartalanul folytatja, mintha mi se történt volna, a szurkolók se vettek észre semmit. A feleségem elveszi a kávéspoharat, az apja mellé, a karfára teszi a kapcsolót, és kimegy.



A sör hideg, a közönség zúgása és a horkolás kellemesen összefonódnak, elnyomva a madárdalt is, és a levestagban gyorsan elúszik a délután. Amikor a nők előkerülnek a konyhából, és az apósom is felébred, a hosszú út fáradalmaira hivatkozva már

lefekvéshez készülődünk. Nyolc óra sincs még, és már az új paplan alatt fekszünk a feleségem gyerekkori szobájában. Hiába van vaksötét és teljes csend, úgy érzem, körülvesz valami vaskos anyag, lehet, csak az alacsony belmagasság teszi, és az autók megszokott ritmusának, a járókelők hangjának hiánya. Hallom, ahogy a hatalmas fák zúgnak a kertben, de az se állandó, a szélcsend egyre ritkuló perceiben sípol a csönd a fülemben.

„Van kedved?“, kérdezi a feleségem, és benyúl a takaró alá. Jólesne, ha valami lenullázná az agyamat, így nagy levegőt veszek, egy ideig az érintésére koncentrálok, aztán fölébe kerülök. Újra vihar támadhat, mert egyre erősödik az ablakon túli zúgás. Lehunyom a szemem. Morajlik, mintha egy egész lelátónyi tömeg kísérné figyelemmel minden mozdulatomat. Eszembe jut a feleségem retkes gyerekkori mackója, és a szekrény belsejéből, a nehéz, zárt ajtót is átfúrva több száz szempár szúrását érzem a hátamban.

kép | jumpstory.com

Vörös István

BESTIÁRIUM

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-30 | MINDEN KIS NESZ, VERS



Az önzési szint úgy fölszaladt bennem,
hogy azt hiszem, nem érdekel már semmi se,
kivesző fajok élete,
hajnali csend, éji zene.
Nem az a kérdés, lesz-e mindig ennem,

pedig nem vagyok biztos ebben,
a szépet látom meg a szebben,
nem érdekel, más állatok élnek-e,
csak én a legjobbat megéltém.

Igen, igen, állat vagyok, növény,
egyetlen gondolkodó fa a föld színén,
filozófus csaucsau-kutya,

madár, kiben az etika
alapjai megvannak,

vad visszhangja egy el se hangzó hangnak.

kép | Polytechnic Museum, flickr.com

Mészáros János

AUDIENCIA

[MINDEN KIS NESZ]

2021-05-28 | MINDEN KIS NESZ, NOVELLA



Kezdődhetne úgy a történetünk, hogy a polgármester kitekint dolgozószobája ablakából a város főterére, hiszen hova máshova nyílhatna az ablaka, mint a főtérre. Történhetne mindez egy kora őszi napon. Leírhatnánk, hogyan nyújtóznak a téren a

délelőtti árnyékok, mi minden csillan meg a szeptemberi nap szelíd fényében. Mindezt persze kellő terjedelemben. Majd rátérhetnénk a hangokra, zajokra: madárdal, a város hangjai, önfeledt kacagás (vidámság, ünnepélyesség, dinamizmus). Ezeket addig részleteznénk, míg érthető nem lesz az ablakon kitekintés magasztos kivételessége is. A polgármestert ábrázolhatnánk semlegesen, amint emelkedett szívvel tekint körbe (birodalmán), de semmi több. Ugyanígy mutathatnánk jelentéktelennek, megnyerőnek, felfuvalkodottnak. Ehhez képest íránk le ruházatát, amely egyszerre jellemezné a polgármestert és a korát. Vagy élhetnénk valami zavaros hasonlattal: például „mint hajdan Sziszüphosz király tekintett le az Akrokorinthosz bércéről”, amiről senki sem tudná, hogy érti-e, s mit értsen rajta.

a lehetőség

Ha már kellően sokat időztünk a polgármesternél, folytathatnánk úgy a történet, hogy valaki belép a szobába – meglehetősen nagy szobát kell elképzelni, inkább teremnek mondható. Ez a valaki lenne a mi hősünk, nem a polgármester. Hősünk óvatosan próbálna zajt kelteni, hogy felhívja magára a polgármester figyelmét. Vagy lehetne inkább király vagy cár... nem, a cár túlzás, hogyan jutna be valaki ilyen könnyen a cárhoz, egyáltalán hova néz a cár ablaka... maradjon polgármester. Hősünk neszezhetne, köhinthetne, megszólalhatna halkán vagy suttogva: Uram! Vagy egy más korban: Méltóságos úr! Jóuram! Vagy más helyen: Efendi! De az úr (méltóságos úr, efendi) átszellemültsége határtalan, vagy maga a határ, kőfal, áthatolhatatlan. És minden köhintés, szó, minden apró nesz otrombaságnak tűnik e megszentelt, patetikus pillanatban. Hősünk, megbabonázva a polgármester kedélyállapotától, melyet annak ellenére érzékelne, hogy az lényegében háttal áll neki, képtelen volna tovább a szobában (teremben) tartózkodni. Hangtalanul behúzná maga után az ajtót.

Elgondolkozhatnánk a lehetőségen, hogy hősünk Gábriel arkangyal, aki éppen meglátogatja Máriát. Mária kitekint az ablakon, vagy csak úgy a távolba tekint, ott, a kútnál. Az angyal neszezhetne, köhinthetne, megszólalhatna halkán, de hiába, sehogy nem tudná felhívni magára a figyelmet. Hagyjuk! Mi lenne így a megváltással... Meg mindazzal, amit leírtunk eddig.



Ugorhatnánk az időben, nem részleteznénk, hogyan rohant le a városháza túlméretezett, visszhangos főlépcsőjén a korlát mellett osonva, mint akit tetten értek. Nem, azt íránk, hogy ott találta magát a napsütésben kint, a városháza előtt. Feltételezhetnénk, hogy talán nem is emlékszik, mi történt azt követően, hogy behúzta maga után az ajtót. Hunyoroghatna a tűző naptól, hozzá kellene szoknia az erős fényhez.

Beszúrhatnánk itt egy epizódot, afféle mininovellát, melyben egy ismerős, legyen régi iskolatárs, intene hősünk felé. De előbb megmutatnánk a teret, az emberek, mint régi filmekben a statiszták, szinte ritmusra, zenére lépve, céltudatosan, derűsen haladnak keresztül a színen: hivatalnokok, dámák, mesteremberek, koldus (csak egy), nevetgélő suhancok, iskolás lányok csoportja, plébános, katonák – ezek közül persze időtől és helytől függően ki kellene hagynunk párat, betenni helyettük másokat. A figyelmet egy idő után egyetlen személyre irányítanánk, felfigyelnénk rá, mert keresztezné a

nyüzsgés fő irányát, majd integetne és (derűsen) hősünk nevét kiáltaná, ő az a bizonyos régi iskolatárs. Hősünk kényszeredett mosollyal köszöntené. Az iskolatárs e kényszeredettséget láthatóan nem érzékelné. Lehetne bőbeszédű, még csak nem is tolakodó, egyszerűen beszédesebb annál, mint hősünk számára e pillanatban elviselhető. Kitérhetnénk arra is, mennyire hangosan beszél. Ő pedig válaszolgatna takarékoskodva a szavakkal, de azért becsülettel, eközben lehetőségünk lenne megmutatni, hogy a polgármesternél történtek megviselték. Kellemetlenül hosszúra nyúlhatna a beszélgetés, érdektelensége ellenére megvilágíthatna fontos körülményeket, felidézve egy-egy részletet a közös múltból. Aztán valahogyan csak vége szakadna. Az iskolatársnak búcsúzóul lenne még egy mondata (ez lenne mininovellánk csattanója), ártatlan hétköznapi kedvesség, de hősünk számára olyan fájó másodlagos jelentéssel, mint egy váratlan késszúrás. Kimerülten lehunyná a szemét, így pihenne akár egy percig, mielőtt rászánná magát az indulásra.

elért-e füléhez

Hősünk tehát dolgavégezetlen indulna haza. Vagy sokkal inkább mehetne a szeretőjéhez. A szeretőjét hívhatnák Margitnak. Nem derülne ki, mit csinál Margit, amikor nem hősünket várja. Feltehetnénk a kérdést, hogyan

lehetséges, hogy valaki egész nap (egész életében) csak vár, létezik-e egyáltalán akkor is, ha hősünk nincs vele, de adósok maradnánk a válasszal, mondván, ez történetünk szempontjából nem annyira lényeges. Hősünk most végre megpihenhetne Margit lakásában (konyhájában, szalonjában, kebelén), lassan lenyugodván megszólalhatna végül, beszélhetne előbb csak akadozva, keresve a szavakat, majd kis idő elteltével már dőlhetne belőle áradatként (záporosóként) a panasz. Fogadhatná ezt Margit odaadó némasággal, de faggathatná is, kérdezhetné például, hogy a polgármester egyáltalán hallhatott-e bármit, fizikailag elért-e füléhez a neszezés. Belegondolna – persze csak feltételeznénk, hogy ezek a gondolatatai –, és ahogy próbálná felidézni, talán már maga sem volna biztos benne, hogyan történt az egész. Beiktathatnánk itt egy hosszú csendet. Erre a hosszú csendre mindketten felfigyelnének. Nem jó csend..., de talán lehetne szép, és mindenképp feszült. Lehetne Margitnak komoly, nagy kék szeme... vagy játékos. Amiben most ott bujkálna a bánat. Hősünk még nézhetné egy darabig (egy percig, percekig, tovább azért nem) e komoly (vagy játékos)

szemet, végül nem szólna semmit, ahogy Margit sem. Következhetne itt egy leírás, jelezve az idő múlását, a délutáni napsütésbe beférkőzhetne egy árnyék a szobát (konyhát, szalont) sötétbe borítva, a szép csendbe pedig beszűrődhetnének a külvilág tovakodó zajai. De ezekről itt most nem kellene hosszan írni. Búcsút vehetnének egymástól némán. És ő akkor tétován (vagy eltökélten) kilépne az ajtón. Sugallhatnánk, hogy utoljára, de nyitva is hagyhatnánk a kérdést.



Végül intézhetnénk úgy, hogy a történet forduljon önmagába. Visszatérhetne hősrünk kudarca színhelyére, próbálkozhatna újra (akár minden nap). De írhatnánk azt is, hogy elindul, elindul messzire, hogy hova, azt nem mondanánk meg, mert az már nem része a történetünknek. A mi történetünk véget érne azzal, hogy kilép Margit ajtaján.

Vagy zárójelbe tehetnénk az eddig történetek javát, s így a bús-sejtelmes befejezést is. Továbbra sem részleteznénk, hogyan rohant le a városháza túlméretezett, visszhangos főlépcsőjén a korlát mellett osonva, mint akit tetten értek. A főtér céltudatos nyüzsgésének zeneiségére sem vesztegetnénk a szót. Koncentrálnánk egyedül a találkozásra a régi iskolatárssal, akiről lehetne annyi tudásunk, hogy közvetlen, beszédes ember. Közeledhetne mosolyogva, hősünk megpróbálna rövid időre mosolyt erőltetni az arcára, kényszeredetten köszöntené. De az egykori iskolatárs elsietne mellette, mintha ott sem lenne, és üdvözölhetne valaki mást, hogy kit, a mi szempontunkból lényegtelen.

banális zajok

Magunk mögött hagyhatnánk most már a város főterét. Bolyonghatna hősünk minden látható cél nélkül egyre néptelenebb utcákon, olykor körbe-körbe, visszatérve egy ismerős helyre. Mutathatnánk egy kis teret, ahol kőművesek ebédelnek ráérősen egy fa árnyékában. Továbbhaladna, és egy nem túl széles utcába befordulva megállhatna egy ház előtt. Figyelmen kívül kellene hagynunk, hogy szándékosan került-e ide vagy véletlenül (honnán tudhatnánk biztosan), viszont közölnénk, hogy a ház lakója hősünk szeretője, nevezhetnénk Margitnak, csak hogy könnyebben elképzelje, akinek ebben segít a név. Hősünk határozottan a bejárathoz lépne, becsöngetne vagy kopogna, attól függően, hogy az adott korban és helyen mi a szokás. Ha lenne csengő, meghúzhatná, ha csengőgomb, megnyomhatná hosszan vagy többször röviden, de akár lehetne egy megbeszél jelük... szóval itt a lehetőségek határai megegyeznek képzeletünk határaival. Egyértelműen éreztetnünk kellene, hogy ezek megszokott mozdulatok. Előbb csengetne (ahogy szokott), egy kis idő után újra, hosszabban (ezzel éreztetnénk a türelmetlenségét). Éppen csak halkán, valószínűtlenül távolról szólna a csengő hangja. Megint eltelhetne kis idő, majd kopogna, aztán dörömbölne – de fontos jelezni, hogy közel sem eszeveszetten, inkább amolyan tompított kétségbeeséssel. Lenyomhatná párszor a kilincset, de hiába. Apró közzjáték: felbukkanna valaki, egy ismeretlen, méregethette gyanakvással hősünket, kérdőre is vonhatná, hogy uram – vagy fiatalember, jóember –, mit ártott önnek (kendnek) az az ajtó. Ami igazságtalan fontoskodás volna, hiszen láthattuk, nem ment túl egy határon. Hősünk némán

kivárhatná, amíg odébbáll az idegen. Addig is körbefülnénk: banális zajok, valamelyik szomszédos házból egy gép zümmögése szűrődne ki, hangfoszlányokat hallanánk egy nyitott ablakból, valaki lelkes, mégis meglehetősen monoton hangon magyaráz, nem érteni, mit, a szél meg-megsusogtatná a lombokat, egy forgalmasabb keresztutcából idehallatszana (megint csak a megidézett kortól függően) a kocsik zörgése vagy akár motorzúgás; szólhatna szórványosan madárdal is, amit minduntalan kiabálás szakítana meg (a távolban a pallér szidalmazná a kőműveseit). A hangok összessége inkább zavaró, nem áll össze belőlük harmónia.

Megállapíthatatlan, hogy a ház tényleg csendes vagy a benti neszeket csak elnyomják a külvilág zajai, így az is, vannak-e bent, Margit, bárki más. Hősünk megpróbálhatja az utca túloldaláról benézni az emeleti ablakon. Az ablak csukva, az üvegén egy szemközti fa lombja tükröződne, a lombok között vakítóan csillanna meg a délutáni nap. Megdobhatná kaviccsal az ablaküveget. Másodikra sikerülne csak eltalálni, bántóan nagyot koppanna, de semmi egyéb. Visszatérhetne a bejáráthoz, rátapasztaná az ajtóra a fülét, hátha így hall valami neszt, ami mozgásra utal. Nem tudnánk, mit hallott (távolról egy óra ketyegését például), csak látnánk, hogy tanácstalanul álldogál a bejárat előtt. Írhatna valamit egy cédulára, becsúszthatná az ajtó alatt. De minek... Ott várakozhatna rá felkantározva a lova... Nem, ehhez visszamenőleg annyi mindent át kellene gondolnunk, hogy a történetnek ezen a pontján hősünknek már nem lehet lova.



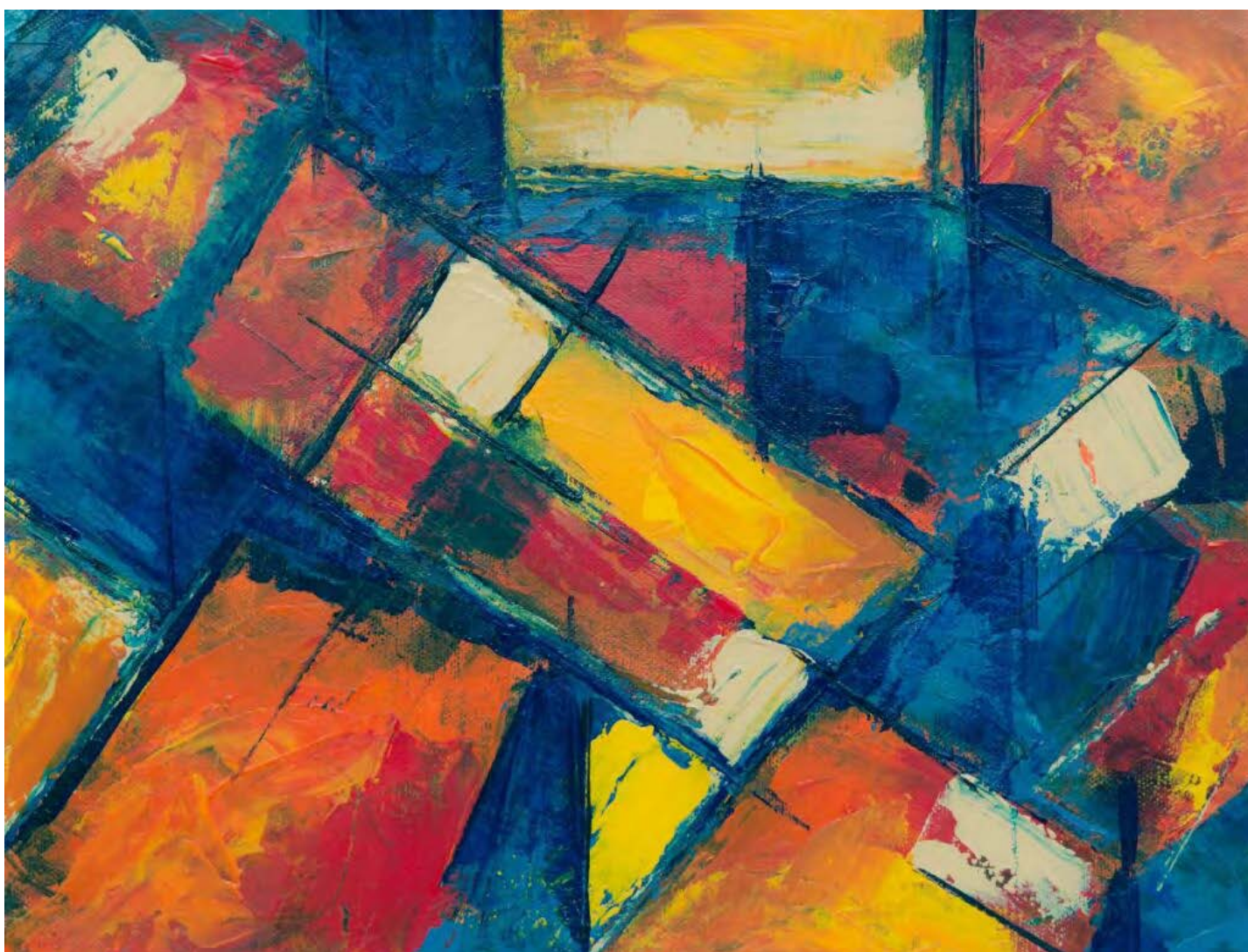
Most már indulnia kell. Gyalog. Mutathatnánk, ahogy kis utcákon kanyarog, majd végig a folyóparti sétányon, nem a Néva vagy a Styx partján, csak egy közelebbről meg nem nevezett folyóparton. Mi pedig jelezhetnénk rutinszerűen a napszakot.

kép | jumpstory.com

Kiss Lajos András

ARROBORI – TIZENÖT ÉV UTÁN...

2021-05-08 | ESSZÉ



Immáron tizenöt éve, hogy először megjelent Farkas Attila Márton **Arrobori** című kötete. ^[1] A könyvet 2006. március 30-án hárman mutattuk be a Nyitott Műhely zenével tarkított rendezvényén: jómagam, Ács József és Bíró Béla. ^[2] Akkori könyvbemutatómat úgy kezdtem, hogy „Mindannyian örülnénk, ha Farkas Attila

Márton új könyve vitákat provokálna, sőt: akár egészen éles reakciókat váltana ki a véleményformáló értelmiség egyik vagy másik köréből.” Noha megrögzött realistiként azt sem tartottam kizártnak, hogy a hét esszét tartalmazó kötet eleve visszhangtalanságra ítéltetett. Amennyire az eltelt évek alatt nyomon követtem utóéletét, azt tapasztaltam, hogy leginkább a Farkas Attila Márton által „szélsőjobboldali antinacionalistáknak” nevezett ezoterikusok (akik rendszerint a „primordiális tradíció” követőiként definiálják magukat) reagáltak a legélesebben: a pokolba kívánták a szerzőt. Pedig korántsem a magyar ezoterikusok voltak a kötet főszereplői, sokkal inkább az a rendszerváltozást előkészítő „értelmiségi elit”. Ők elképesztő leleményességről tanúságot téve, szinte észrevétlenül olyan nyelvi fordulatot hajtottak végre, melynek lényegét leginkább a Metternich hercegnek tulajdonított szállóige fejezi ki a legjobban: „Sok mindennek meg kell változnia, hogy minden a régiben maradjon”. Ez a nyelvi fordulat vagy nyelvcsere nem öncélú akció volt: alapvetően a korábban megszerzett kiváltságos pozíciók gördülékeny átmentését, illetve a sikeres részvételt szolgálta a materiális és szellemi javak privatizálásában. A körhöz tartozó szereplők láthatóan tudomást sem vettek a könyvről.

heccelhető tömeg

Ami Farkas Attila Márton művében számomra igazán figyelemre méltó volt (és ma is az), ahogy az úgynevezett „balliberális” elit ügyes pálfordulását elemezte, vagyis hogy miként tüntetheti fel magát

valaki továbbra is baloldalinak, miközben a neoliberais kapitalizmus apológiáját műveli. *A létezett szocializmus leghalálosabb bűne* című esszé viszonylag keveset foglalkozik a rendszerváltozás veszteseivel, az elárultakkal, akik körében az elit által megteremtett új diskurzus mint valami tudatmódosító szer, a „fatalizmus”, az „úgysem tehetünk semmit” érzése uralkodott el. Már akkor is feltűnt nekem, hogy a szerzőnek nincs nagy véleménye a vesztesekről sem, akiket könnyen manipulálható és heccelhető tömegként írt le. Aztán néhány évvel később Farkas Attila Márton a Replika című folyóiratban publikált egy hosszú tanulmányt, amelyben alaposabban is körbejárta az *Arrobori*-ban éppen csak megpendített problematikát. „A baloldaliak főként a radikális baloldaliak igazából sohasem értették, és talán nem is akarták

megérteni a szüntelenül meghivatkozott tömegeket, az egyszerű embereket, a valódi népet. A 'kisemberek', a prolik politikailag egyáltalán nem korrektek, a világuk nagyon, de nagyon messze van a baloldali értelmiségiek világától. Az 'egyszerű emberek' faragatlanok és alpáriak, rasszisták és szexisták, szórakozni és fájdalom gazdagodni vágnak, hogy kellőképp lenézhessék a szegényebbet. A szegények többségéből ugyanúgy hiányzik az elesettebb megértése, mint a gazdagokból. A népet az utópikus elképzelések és az ideológia érdekli a legkevésbé. Teljesen mindegy, miféle hatalom, miféle jelszóval regnál, ha rossz neki, akkor vagy passzív, vagy aktív módon, de ellenáll." [3]

De mi a teendő, ha a baloldalinak mondott, de valójában „kozmpolita entellektüelek” csak annyira képesek, hogy az intellektuális arisztokratizmus pózában tetszelegve végképp magukra hagyják azokat, akiknek életéből még a közösségi szolidaritás elemi formái is hiányoznak (ami pedig a sikeres politikai cselekvés minimális feltétele lenne)? Fogadjuk el, hogy a helyzet teljesen reménytelen és a baloldal lassú haldoklása visszafordíthatatlan folyamat? A továbbiakban szinte kizárólag erre a kérdésre fókuszálok, részben egyetértve, részben vitatkozva a szerző álláspontjával.



Tény, Farkas Attila Márton nem hátrál ki teljesen a válaszadás felelősségétől. Óvatos megfogalmazásaiból arra következtettem, hogy végső soron az olvasóra bízta, a baloldal lehetséges jövőjét tekintve inkább az optimista vagy a pesszimista forgatókönyvet tekinti-e valószínűbbnek. Az értelmiségi embernek „Nem elméleteket kell gyártania, hanem az eleven köznapi világra kellene fókuszálnia, és meg kellene értenie az utca nyelvét. Nem távlati jövőben kellene gondolkodnia, hanem a mindenkori *itt és most*-ban, mivel a történelem mint evolúciós folyamat soha nem kiszámítható, pláne nem tervezhető. Jó lenne, ha a baloldal rájönne végre, hogy a megváltáshoz nem kell metafizika, még negatív metafizika sem. Az e világi szenvedés enyhítése szempontjából teljesen mindegy, hogy van-e Isten vagy túlvilág.” [4]

Azt javaslom, helyezzük a baloldal válságának problematikáját tágabb összefüggésbe, lépünk túl a magyar, illetve kelet-közép-európai poszt-szocialista országok totalitarizmusokkal terhelt „regionális történelmén”, és vessünk egy pillantást a francia társadalmi és politikai élet utóbbi fél évszázadában végbement radikális változásaira. Franciaországban sohasem volt totalitárius hatalom, erre az államra az utóbbi két évszázadban mindig is úgy tekintettek, mint a nyugati demokráciák egyik mintaállamára, ezért is bízom benne, hogy sok tanulsággal szolgálhat a nézőpontváltás.

elgondolkodtató analízis

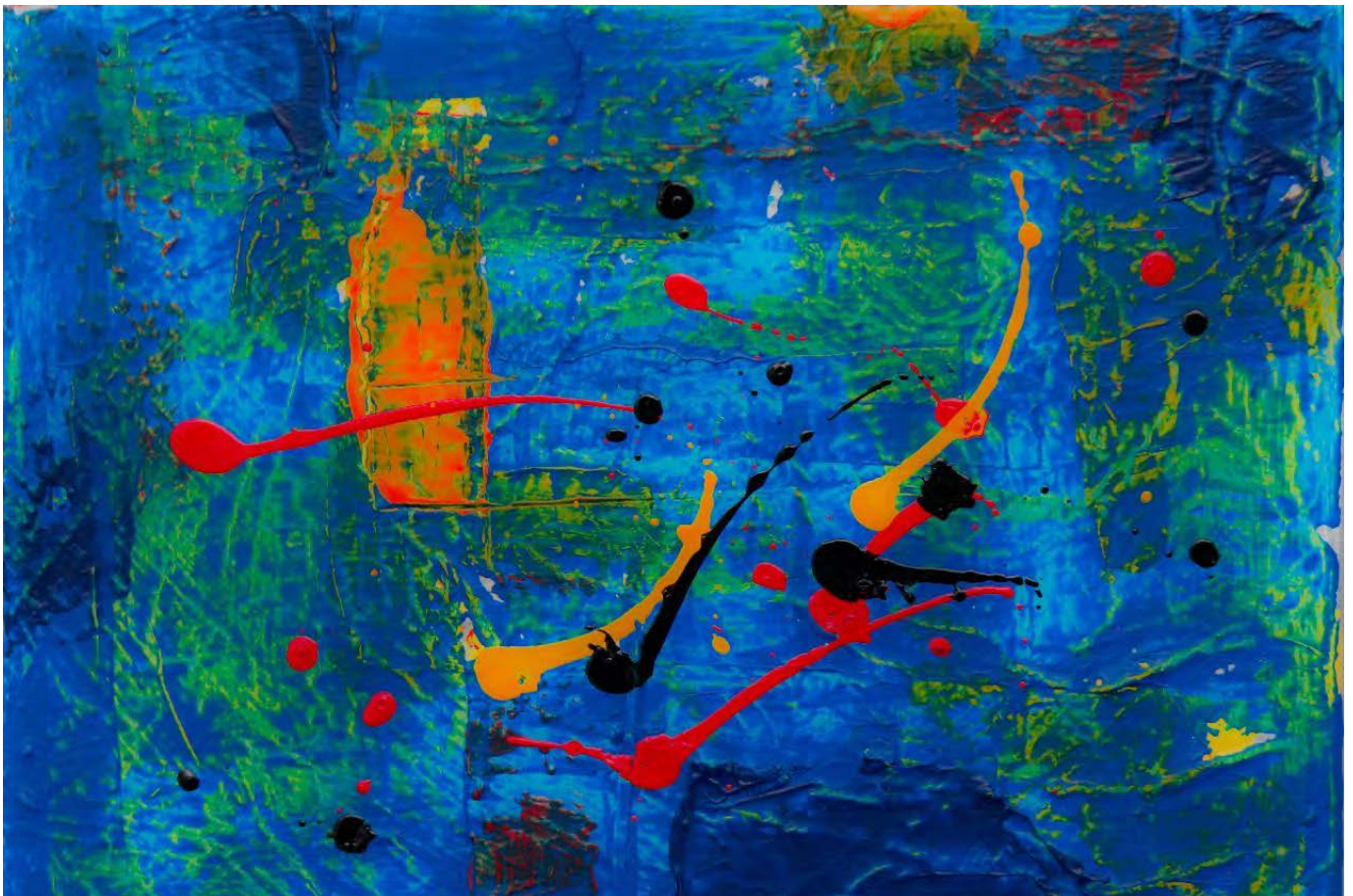
A franciaországi történések megértéséhez elsősorban Didier Eribon *Visszaút Reimsbe* címmel 2009-ben megjelent önéletrajzi munkáját javaslom irányjelzőnek. A

könyvben megjelenő, szubjektív és objektív megközelítéseket szerencsésen kombináló eljárás ugyanis több okból is figyelmet érdemel. Először, mert végigkövethetjük egy tipikus munkáscsaládban felnövő, „halmozottan hátrányos helyzetű” fiatalember küzdelmes életének első évtizedeit, aki dacolva a „társadalmi determinizmussal” negyvenéves korára a párizsi értelmiségi elit egyik meghatározó személyiségévé vált, és akit a legnevesebb francia filozófusok és szociológusok (Foucault, Bourdieu) tekintettek magukkal egyenrangú gondolkodónak. Másrészt a könyv nagyon pontos és elgondolkodtató analízise a francia baloldal közel fél évszázados agóniájának is. A személyes háttér: apja halála után Didier Eribon

valamikor a kétezres évek elején időlegesen visszatér szülővárosába, Reimsbe, amelyet a hetvenes évek elején „végérvényesen maga mögött hagyott”, hogy Párizsba költözve minden külső kötöttségtől mentes, kozmopolita értelmiségi életet alakítson ki magának. [5] Az apját évtizedekig nem látta, testvéreivel (akik még az érettségiig sem jutottak el) megszakított minden kapcsolatot, és az anyjával is csak telefonon beszélgetett évente néhány alkalommal. De amikor a hosszú évekig Alzheimer-kórban szenvedő apja elhunyt egy szociális otthonban, hazament a temetésre, majd úgy döntött, egy időre visszaköltözik Reimsbe. Hogy „emberként és szociológusként” feldolgozza magában élete addigi eseményeit, illetve hogy próbálja megérteni családjá történetét.

Az anyjával folytatott beszélgetései gyermek- és serdülőkori emlékeinek egész sorát idézték fel, és a hajdani történetek a képzett szociológus reflektáló tudatában új értelmet nyertek. Az emlékek visszatérő szereplője a halott apa, aki a háború alatt vált felnőtté, és életét tipikus francia munkásként élte le. Az apa tizennégy éves korától nyugdíjazásáig gyárban dolgozott, és átlagos munkásemberként gondolkodott a világról. Amikor egyszer észrevette, hogy a politika iránt érdeklődő serdülő fia éppen a Le Monde című polgári lapot olvassa, azt mondta: „Tudod-e, hogy most egy szemét újságot fogsz a kezében?”, majd szó nélkül kiment a szobából. A hatvanas évek második felében, írja Eribon, a francia munkások számára természetes volt, hogy a választásokon a kommunista pártra szavazzanak. Reimsben még geográfiai értelemben is jól elkülönült egymástól a külváros lakótelepein élő, gyakran nyolc-tíz gyereket nevelő munkáscsaládok világa és a jobbára konzervatív-katolikus értékrendhez ragaszkodó polgári rétegek belvárosi miliője. Eribon felmenői a Francia Kommunista Pártot egyszerűen csak a nagybetűs „Párt” megnevezéssel illették. Nem mintha nem hallottak volna ezt-azt Sztálin és az SZKP csúcsvezetése által a Szovjetunióban elkövetett embertelenségekről és gáztettekről, de ezek a hírek nem befolyásolták politikai identitásukat. Az „ő” kommunistái mindig az elnyomott kisemberek mellett álltak. És ez volt a lényeg. „Kommunistának lenni, ez egyáltalán nem azt jelentette számukra, hogy akár a legcsekélyebb vágyat is éreztek volna olyan politikai rendszer kiépítésére, mint amilyen Szovjetunióban volt. A 'külpolitika' amúgy is nagyon távolinak tűnt számukra, mint az egyszerű emberek világában általában. Az

asszonyok körében pedig az effajta érdektelenség még inkább érzékelhető volt, mint a férfitársaságokban.” [6] A francia munkások számára az is magától értetődő volt, hogy a szovjetek pártjára álljanak az amerikai imperialisták ellen folytatott küzdelmükben. S ezen még a Szovjetunió és szövetségeseinek 1968-as prágai intervenciója sem sokat változtatott. Az akkor 15 éves Eribon, hallgatva a rádióban elhangzó beszámolókat, feltette szüleinek a kérdést: „mi történik most?“, mire az anyja dühösen rendre utasította: „Foglalkozz a saját dolgaiddal... Nem is értem, mi ebben az érdekes.”



Persze az értelmiségi elit és az „egyszerű munkásemberek” közötti ellentét már a 68-as diáklázadások idején is érzékelhető volt. Amikor Reims utcáin maoista jelszavakat skandálva vonultak fel az egyetemista fiatalok, a járókelők rendszerint olyasmiket kiabáltak be nekik, hogy „Menjeteinkább haza. Húsz év múlva úgyis gazdag ügyvéd lesz belőletek.” Ezek a mindig is meglévő finom „világnézeti különbségek és osztályellentétek” a kétezres évek elejére már-már szakadékká mélyültek. Eribon két fiútestvére (az egyik csendőr lett, a másik használtautó-kereskedő) a

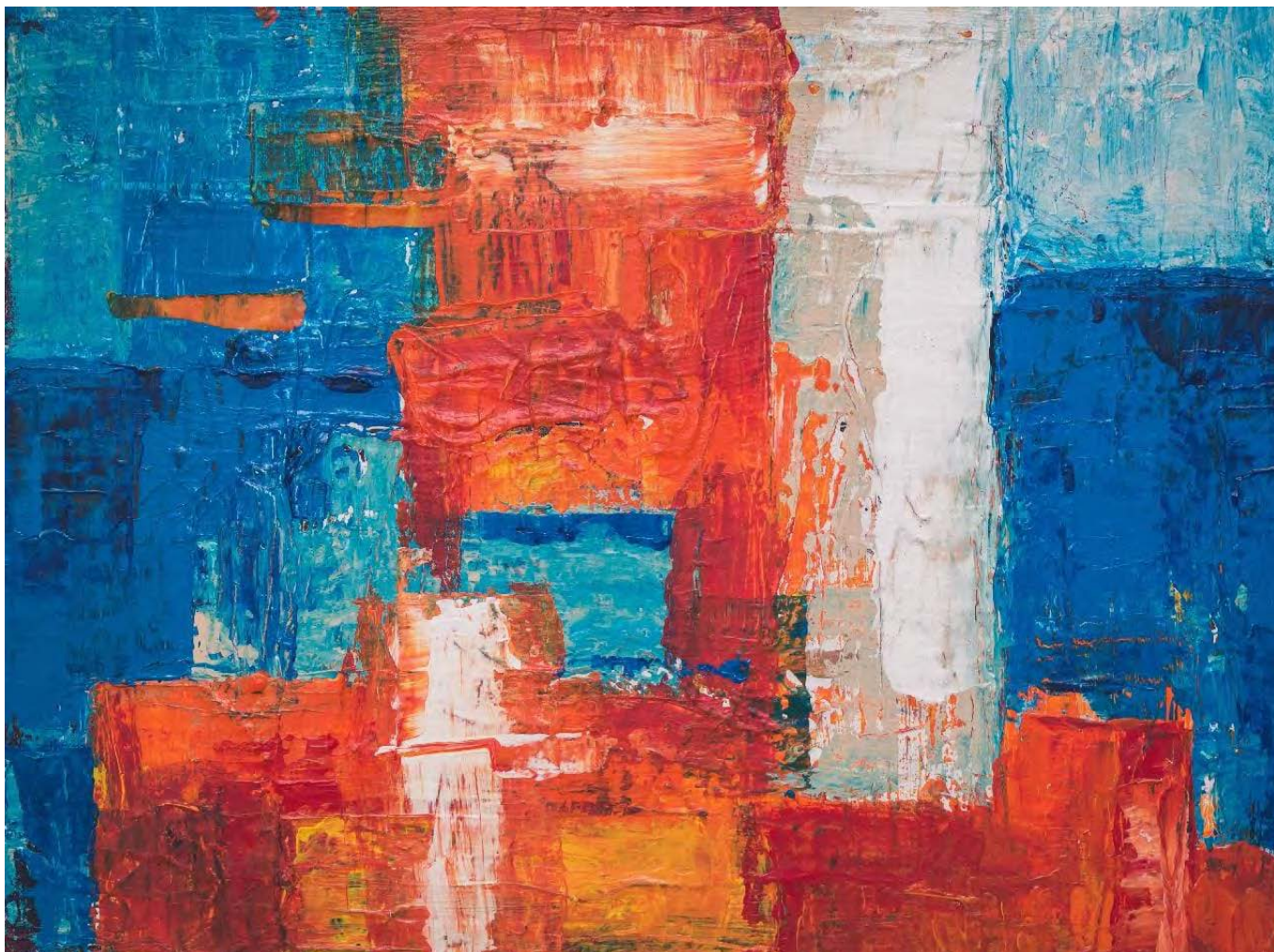
nyolcvanas/kilencvenes években tartott választásokon már természetesnek tekintette, hogy a Nemzeti Front jelöltjére szavazzon, mint az egykor homogén munkásidentitással rendelkező, de időközben „heterogén alkalmazotti masszává átlényegült” emberek többsége. Voltaképpen mi történt az utóbbi negyven-ötven évben, teszi fel a kérdést a szerző. A választ nyelvi-szemantikai síkon nem is olyan nehéz megadni. A hatvanas években a „mi” és az „ők”, vagy a „szegények” és a „gazdagok” opozíció volt lényeges. Noha a bevándorlókkal szemben megnyilvánuló idegenkedésnek már akkoriban is voltak jelei, de kiélezett helyzetekben az összetartozás tudata számított igazán. „Francia munkások, migránsok, ugyanaz a főnökünk, ugyanaz a harcunk!” [7] ilyen és ehhez hasonló feliratokat lehetett olvasni a sztrájkoló üzemek kapuira kifüggesztve. Idővel a munkás/tőkés ellentétet felváltotta a francia/idegen opozíció, illetve a baloldal/jobboldal megkülönböztetést az „azok ott fent” és „mi itt lent” szembenállás. Érdekes és egyben elgondolkodtató, hogy az autobiográfia fejezetein előrehaladva a szerző folyamatosan erősödő empátiával viszonyul az otthoniak sokszor banálisnak és felszínesnek tűnő életérzéseéhez, és nem tagadja, hogy sok igazság van rokonainak a párizsi liberális elit ellen megfogalmazott „populista kritikájában.” Nem arról van szó, hogy a Nemzeti Frontra szavazók mindenben egyetértenének a párt programjával (valószínűleg el sem olvassák). Egyszerűen csak érzik, hogy ez a párt meghallgatja a kisemberek hétköznapi problémáit, és az általuk használt nyelvet beszéli. Amikor Eribon feltette anyjának a kérdést, hogy miért szavazott legutóbb egy olyan szélsőséges és militáns pártra, mint a Nemzeti Front, amely köztudottan ellenzi az abortuszt (jól tudva persze, hogy fiatalon az anyja is abortált), azt a választ kapta: „Ó, ennek ehhez nincs semmi köze. Nem ezért szavaztam rájuk.” [8]

ha próbálnák megérteni

Habár a politikai élet *ontikus szférájában* (vagyis a párharcokban) a kommunisták és a szélsőjobbosok antagonisztikus víziókat képviselő szerveződéseként jelennek meg, a politika mélyebb, úgynevezett *ontológiai szintjén* (az egyszerű választópolgár tudatában) némi időbeli eltolódással a politikai programok már kibékíthetőnek tűnnek. Ez nem jelenti, hogy a szélsőbal ugyanazt a helyet foglalja el a politikai élet

palettáján, mint a szélsőjobb, ahogy a politikai meghatározások monopóliumához ragaszkodó értelmiségi elit néhány képviselője hirdeti. Ők azok, akik rögtön „populista” címkével bélyegzik meg a nekik nem tetsző nézeteket valló embereket. Pedig a filozófusok és a politológusok jobban tennék, ha próbálnák megérteni az „egyszerű emberek” észjárását, ahelyett, hogy végleg lemondanának az „irracionalitás mocsarába” süllyedt (nálunk leginkább „jobbágytudatúaknak” nevezett) lényekről.

Egyébként Didier Eribon meglepő őszinteséggel vall meleg-identitásáról is. Onnantól, hogy serdülőként felismerte magán a saját neméhez vonzódást, fokozott tudatossággal elemezte a környezetében tapasztalt, a különféle kisebbségi identitásokkal szemben megnyilvánuló jórészt persze ellenséges – reakciókat. Részben az állandó sértegetések és megaláztatások miatt döntött úgy, hogy a vidékies és konzervatív Reims helyett a kozmopolita és toleráns (legalábbis annak tűnő) Párizsba költözik. Amikor gyerekként a szüleivel a híres francia színész, Jean Marais főszereplésével készült filmeket nézték a tévében, az anyja nem ritkán a „Milyen szép ez a férfi” megjegyzéssel kommentálta a látottakat. Mire az apja azt ismételte: „Ez egy buzi”, „De hisz ez egy homokos pasas”. „Lehet, mondta az anyja, de sokkal gazdagabb, mint te”. Persze a nézőpontok változhatnak – amikor néhány évtizeddel később az apa meglátta fiát valamelyik tévécsatorna politikai vitaműsorában, azt mondta a kocsmában: „Ha valaki egy rossz szót merészel mondani a fiamra, rögtön beverek neki egyet.”



Az Eribon emlékeiből feltörő apró, banális jelenetek jórészt alátámasztják Farkas Attila Márton megállapításait, és ha mást nem, azt pontosan megmutatják, hogy nem érdemes vaskövetkezetességet számon kérni ezeknek az embereknek az észjárásán. Mégis úgy vélem, rettenetes hibát követett és követ el szinte naponta az európai baloldal, amikor simán csak „lepopulistázza” és hátat fordít a Didier Eribon felmenőihez hasonló francia, magyar, lengyel stb. kisemberek százmillióinak.

Napjainkban a „balliberális” arisztokratizmus egyik legelszántabb kritikusja Jean-Claude Michéa, akit rendszerint a „besorolhatatlan” jelzővel illetnek, és aki az egész életét arra tette, hogy feltárja az európai baloldal agóniájának okait, és egyúttal kiutat keresen. Amúgy Michéa *konzervatív anarchistának* tekinti magát; elutasítja a liberalizmus és a totalitárius baloldal agresszív világnézetét is. Michéa

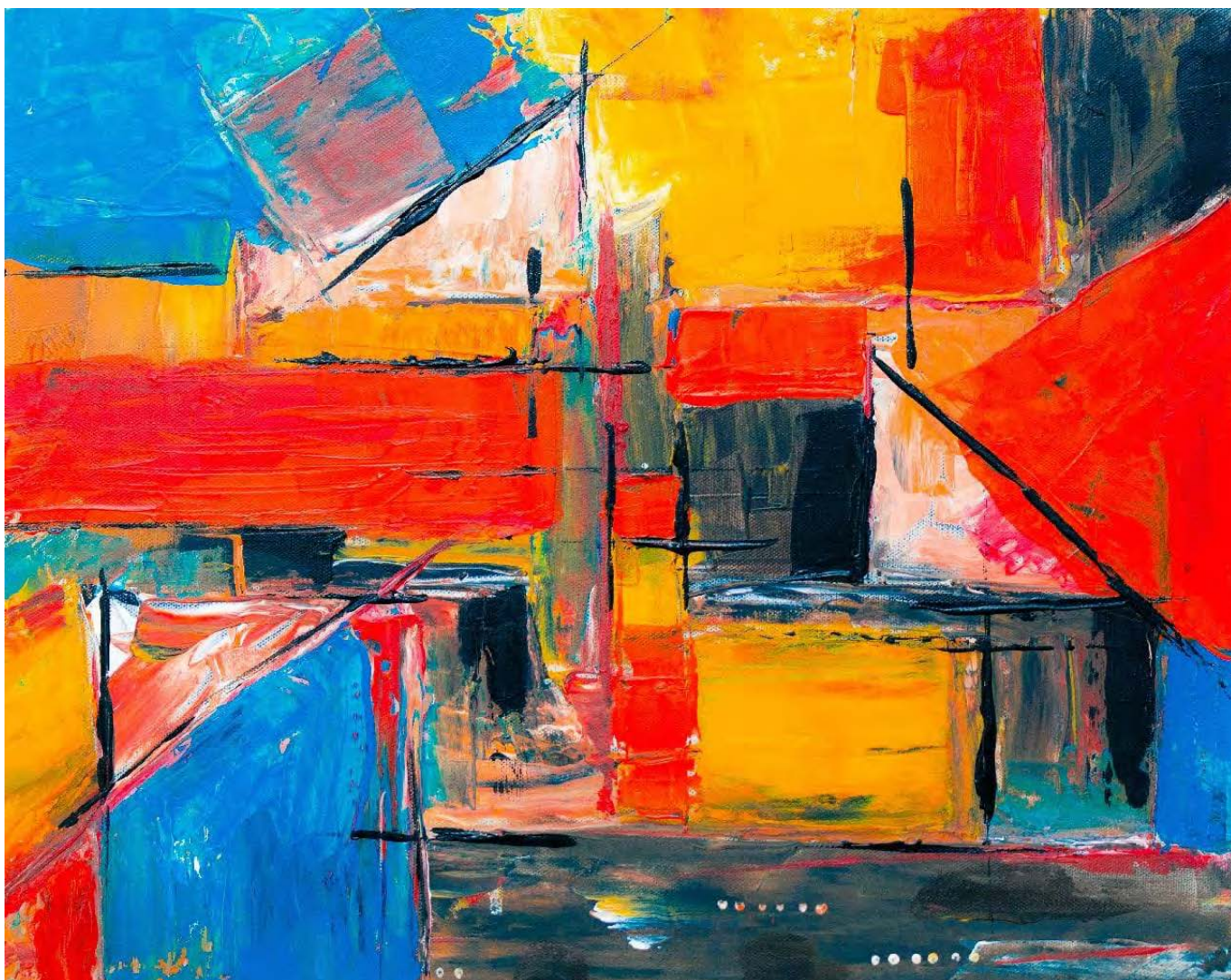
gondolkodásmódja és érvrendszere a baloldal válságát taglaló kérdések többségében nem áll távol Farkas Attila Mártontól, noha – ez autonóm szellemek esetében természetes – eltérésekre is találunk példákat.

szélsőséges liberális individualizmus

A liberálisokkal és vulgármarxistákkal az a legnagyobb baj, mondja Michéa, hogy súlyos antropológiai deficitben szenvednek, mert az emberben csak a „talált gyereket” hajlandók meglátni,

akinek egész életét „agglegényként” kell leélnie: emberi kapcsolataikat csakis esetlegesnek és időlegesnek tartják. A marxisták ugyan használják az osztályszolidaritás fogalmát, de ezt alig átélhető, absztrakt jelentésekkel ruházzák fel (a jelenséget Farkas Attila Márton is hangsúlyozza). A francia szocialisták ősatya, Pierre Leroux viszont egyik 1845-ös írásában azt mondja, hogy a „társadalom nem szerződés eredményeképpen” jön létre, ahogyan egyes szocialista mozgalmak hajlamosak feltételezni. A 18. század filozófusainak többsége is tévedett, mert a társadalom nem magányos individuumokból áll, és az olyan közösségi identitások, mint amilyen a család, a haza, az emberiség csak a szellemünk üres absztrakciói. „Ezek a filozófusok nagy tévedésben voltak. Nem értették, ami az érzékszervekkel nem megragadható; nem érzékelték, ami láthatatlan. Való igaz, egy idő után az anya elválik méhének gyümölcsétől, és így az anya és a gyermek két önálló lény lesz. De vajon igazuk van-e azoknak, akik erre a tényre alapozva tagadják az anya és a gyermek közötti kapcsolatot...?” [9] Nincs igazuk, hiszen végső soron ugyanaz a természet mutatkozik meg mindkét lényben, éppen ezért szükségük is van egymásra. Az anya és a gyermek egymás nélkül tökéletlen lények lennének, akiket éppen a kölcsönös szeretet és egymásrautaltság véd meg a betegségtől és az idő előtti haláltól. Ugyanez érvényes a társadalomra és az emberiség egészére is, állítja Leroux. Az ember korántsem képes a társadalomtól és hagyománytól függetleníteni magát, hiszen éppen a *társadalomból* és a *hagyományból* táplálkozik mindannyiunk individuális élete. Viszont a mai baloldal, teszi hozzá Michéa, hajlamos lemondani a korai szocialista mozgalmak „kollektivista” örökségéről, és a szélsőséges liberális individualizmus útjára tévedt, amivel persze alá is írta saját halálos ítéletét.

Michéa legfontosabb forrása mégsem a korai francia szocialisták, hanem a brit George Orwell. Mifelénk (az úgynevezett poszt-szocialista országokban) Orwell neve leginkább az *1984* és az *Állatfarm* című, a totalitárius rendszerek működését és nyelvét leleplező művei révén vált ismertté. Alig-alig méltatták figyelemre munkásságának „másik felét”, amely a liberális kapitalizmus talán kevésbé brutális, de távlataiban „kommunista” diktatúráknál jóval hatékonyabban működő gépezetével szembesíti az olvasót. A *Csavargóként Londonban, Párizsban*, illetve *A wigani móló* című szociográfiák a nehéz sorsú munkások és csavargók életéről nyújtanak hiteles képet (Orwell éveket töltött el ebben a milióban). [10]



Orwell munkáira támaszkodva Michéa azt hangsúlyozza, hogy különbséget kell tennünk a *közember ösztönös tisztességérzete* (common decency) és az *erkölcs* vagy a *jó ideológiája* között. Az utóbb említettek lényegében absztrakt „metafizikai

terminusok”, és azokra az elvárt cselekvés- és viselkedési szabályokra utalnak, amelyekről rendszerint a katekizmusokban és etikakönyvek lapjain olvashatunk. Csakhogy azok az emberek, akiknél az erkölcsi ideológia lép az őszinteség és a tisztesség helyébe, jó *lelkiismerettel dönthetnek* úgy is, hogy a „homoszexualitás bűn” vagy a „házasságtörő asszonyt meg lehet kövezni”. Vagy „(...) hogy egy egészen modern példával éljünk: 'bárkit, aki a nyilvánosság előtt vagy a magánéletben politikailag inkorrekt kijelentéseket tesz, azonnal ki kell zárni a komolyan vehető emberek köréből.'” [11] Ezzel ellentétben a *common decency*, a tisztességes élet megóv bennünket, hogy a társadalmi egyenlőség, a szabadság és a jogszerűség iránt megnyilvánuló „természetes vágyainkat” kihasználják a totalitárius rendszerek vagy a rideg kapitalista racionalitás prófétái. Egyébként nem Michéa az egyetlen, aki a baloldali mozgalmak megújítása kapcsán megkerülhetetlen jelentőséget tulajdonít Orwell elhíresült „szóleleményének”. Orwellről szóló remek kismonográfiájában Bruce Bégout így kommentálja a *common decency* fogalmát: „Az effajta hétköznapi tisztesség a jóra irányuló természetes hajlandóságot fejezi ki, továbbá azt, hogy ez a természetes hajlam az igazság és az igazságtalanság, a tisztesség és a tisztességtelenség kritériumául szolgál. A *common decency* mindenféle erkölcsi nevelést megelőzően, olyan természetes erkölcs formájában adott, amely spontán módon jut kifejeződésre anélkül, hogy magasztos morális, vallási vagy politikai elvekre hivatkozna. A tisztességes embernek nincs szüksége magasabb morális tekintélyekre hivatkozni, hogy erkölcsösen cselekedjen. Maga rendelkezik az erkölcsi ítéletekhez szükséges morális érzék képességével, amely megelőzi a konvencionális normákat. Az absztrakt elvből kiinduló transzcendentális dedukcióval ellentétben a *common decency* a jó és a rossz érzékelésének ösztönös képessége.” [12]

common decency

De hiba lenne a hétköznapi ember tisztességét a felvilágosult filozófusok alkotta „jó vadember” fogalmaként értelmezni. A tisztességes közember nemcsak természeti, legalább annyira társadalmi lény is, akinek elfogadható az adott kor normáihoz igazodó életfeltételekre van szüksége, hogy ne korrumpálódjék. A totalitárius rendszerek és a kapitalista kizsákmányolás, eltérő eszközökkel, de egyaránt tönkre tehetik a közember természetes erkölcsét,

hiszen ezek a rendszerek képesek bárkit engedelmes eszközzé silányítani. Orwell nem azt írja, hogy a „szegény emberek” valamiféle „morális felsőbbrendűséggel” rendelkeznek. A közember egyáltalán nem szent. Orwell még azt is hajlandó elismerni, hogy a közember gyakran lagymatag, apolitikus, passzív, fatalista, olykor kifejezetten gyáva (ezt Farkas Attila Márton többször hangsúlyozza). A tisztesség tehát nem a munkásosztály privilégiuma. ^[13] A *common decency* valójában az emberi erkölcs „ideáltípusa”, hiszen a közembert az általában vett ember archetípusának is tekinthetjük. Egyébként Michéa bevallja, hogy nagyon nehéz pontosan definiálni a fogalmat, mert inkább megélni és gyakorolni lehet a mögötte rejlő tartalmat, mintsem a tudomány normáinak megfelelő, egzakt meghatározást adni róla. A *common decency* mégsem tekinthető előzmény nélküli neologizmusnak. A huszadik század nagy francia etnológusa és antropológusa, Marcel Mauss lényegében pontosan leírta, hogyan működik ez a gyakorlatban. Mauss az *ajándékról* szóló tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy vissza kell térnünk a jog igazi fundamentumához, az erkölchöz, mert csakis az erkölcsi normák jelenthetik a működőképes társadalmi együttélés alapelveit. Az embernek „(...) önmagával, csoportjaival és a társadalommal egyaránt számot vetve kell cselekednie. Ez az erkölcs örök: a legfejlettebb társadalmak, a közeljövő társadalmi és az elképzelhető legfejlettebb társadalmak esetén egyaránt igaz. Itt sziklát ér az ásonk. Már nem is jogi fogalmakkal szólunk, emberekről és embercsoportokról beszélünk, hiszen ők a társadalom, s minden időben és mindenütt a gondolkodó, hús-vér emberek érzelmei működtek és működnek.” ^[14]

A természeti népek életében, írja Mauss, alapvető szerepe van az *adomány*nak, az *elfogadás*nak és a *viszont-adomány*nak, mondhatni ez a háromelemű reláció biztosítja a harmonikus együttélést. Éppen ezért, állítja Orwell és Michéa egybehangzóan, a progresszió ideológiáját életre hívó ipari kapitalizmusban van valami eredendő „természetellenesség”, amely alapvetően mond ellent a nép érdekeinek. Csakhogy az utóbbi fél évszázadban a fősodorba tartozó baloldali politikus mindezt figyelmen kívül hagyta és hagyja; mindenképpen a haladás bajnokának szerepében tetszeleg, ezért beáll a „korlátlan progressziót” hirdető ökonómiai liberalizmus híveinek táborába.



De van Michéa radikális baloldaliságának egy másik figyelemre méltó vonása: azonosul a kollektív identitások különféle változataival, és elsősorban a patriotizmus fontosságát hangsúlyozza. „Csak aki szeretettel kötődik közösségéhez szülőhelyéhez, történelméhez, kultúrájához és népe szokásaihoz, csak az képes megérteni a környezetében élőket, akik hozzá hasonlóan éreznek. Ebből pedig az következik, hogy az igazi nemzeti érzés (kivált az anyanyelv szeretete alkotja az érzés legfontosabb komponensét) nem hogy nem mond ellent az egyetemességnek, éppen ellenkezőleg: rendszerint hozzájárul az internacionalista szellem kifejezéséhez, amely mindig is a legfontosabb motorja volt a szocialista projektnek.” ^[15] Egyébként a liberális elit „természetes kozmopolitizmusával” szemben, mint Jean-Claude Michéa, Farkas Attila Márton is pozitív szerepet tulajdonít a józan patriotizmusnak, és nem kis részben a Habsburgoktól a Kádár rendszerig húzódó, a nemzeti identitás szisztematikus szétzúzására berendezkedett rezsimnek köszönhető, hogy sohasem tudott létrejönni egy többé-kevésbé homogén és cselekvőképes magyar nemzeti azonosság.

Mi hát a megoldás? Naivítás lenne egy minden tekintetben „egzakt válaszban” reménykedni, de a helyes irányú tájékozódásra talán van lehetőség. Először az „igazi baloldalnak” le kellene számolnia félelmével, hogy a liberális fősodor rögtön a „populista” bélyeget süti rá, ha kiáll az olyan kollektivisták (ha úgy tetszik, kommunitárius) értékek mellett, mint a demokratikus szocializmus, az igazságosság, a patriotizmus, a nemzeti hagyományok, ha támogatja a lokális kultúrákat és a környezetvédelem ügyét. Sokat nyerne a magyar baloldal, ha komolyan tanulmányozná Ernesto Laclau és Chantal Mouffe munkáit. Chantal Mouffe *A baloldali populizmus szükségessége mellett* című könyvében megkísérli újradefiniálni az állampolgári elkötelezettség fogalmát, egyúttal az aktív politikai közösségek létrehozása mellett érvel. ^[16] „A liberalizmus egyszerű jogi státuszként értelmezi az állampolgárságot, és a polgárt az egyéni szabadságjogok hordozójának tekinti; felmentést ad a 'mi' bármilyen identifikációja alól. Pedig a demokratikus hagyományban ezzel éppen ellenkezően fogták fel: az állampolgári státuszt a politikai közösség iránti aktív elkötelezettségként értelmezték, amely csak a 'mi' keretei között működik, és bizonyos általánosan osztott eszmékhez kötődik.” ^[17] Chantal Mouffe a radikális demokrácia fogalmának megfeleltethető baloldali populizmus szükségessége mellett érvel, amely szemben áll napjaink liberális demokráciájának poszt- vagy anti-politikájával, ahol a politikacsinalás a szakértők és menedzserek „láthatatlan és izolált” világában zajlik. (Erről a világról ad pontos láttelelet Farkas Attila Márton könyvében a *A technokrata mákony* című esszé.)

egészen más a helyzet

Ami viszont sokat változott az utóbbi tizenöt év magyar politikai diskurzusában, az éppenséggel az Új Jobboldal hangjának megerősödése, és ami még fontosabb: legismertebb

képviselőinek intellektuális igényessége. Tizenöt évvel ezelőtt én is elfogadtam Farkas Attila Márton akkori helyzetértékelését, hogy a magyar jobboldalnak szemben a baloldallal ugyan vannak eszméi, de annyira idejétmúltak, hogy megmosolyogni sem érdemes ezeket. Farkas Attila Márton akkor azt írta, hogy „Ez a fajta 'jobboldaliság' ugyanis alig több, mint romantikus antikapitalizmus, s ezáltal a jelenlegi elittel való szembenállás és szembeszegülés megideologizálása, szóljon az explicite bármiről, ősi

hagyományokról, szakrális hierarchiákról, a nemesség erényeiről és a papság dicsőségéről, vagy akár az abszolutisztikus monarchia visszaállításnak fantazmagóriájáról.” [18] Ma egészen más a helyzet, mert a magyar Új Jobboldalhoz tartozó fiatal társadalomtudósok és filozófusok figyelemmel követik a nemzetközi trendeket, láthatóan jó kapcsolatokat ápolnak a hasonló értékrendet valló nyugati (elsősorban francia és német) eszmetársaikkal, és ami a legfontosabb: nem zárkóznak el a másik oldal képviselőivel folytatott racionális vitáktól sem. [19]

Ezek után újra érdemes feltenni a kérdést: vajon nem illuzórikus elvárás feltételezni, hogy a jobb híján baloldalinak nevezett magyar politikusi gárda belátható időn belül képes lesz erre az igazából még radikálisnak sem nevezhető fordulatra? A jelen történései inkább a szkepticizmust erősítik az emberben. Jó példa erre a Budapestre tervezett kínai egyetem körül éppen napjainkban zajló vita. Nagyon valószínű, hogy az „egyetemimport” a jelenlegi magyar kormányzat „diverzifikált geopolitikai céljait” szolgálja. De van-e értelme, hogy ennek ürügyén a magyar baloldal a már évek óta bejáratott „ruszsofóbiáját” most harsány Kína-ellenességgel egészítse ki? A „baloldali ellenzék” első számú érve úgy szól, hogy „az egyetem a Kínai Kommunista Párt irányítása alatt áll!” Ám a jelenség összetettebb. Tudják-e a tiltakozók, konkrétan mi a KKP „aktualizált politikája”? Meglehet, ha tudnák, talán még üdvözölnék is az „egyetemalapítást”. Pedig elegendő lenne egy valóban baloldali gondolkodó, Slavoj Žižek *A reménytelenség bátorsága* című könyvének a KKP politikáját elemző fejezetét megnézni, hogy túllépjenek a tetszetős közhelyeken.



A szlovén filozófus azt írja, hogy éppenséggel a kínai társadalmi modellben rejlő feszültség mutatja meg a legtisztábban, hogyan viszonyul egy valóban pragmatista hatalom a valláshoz és a „nagy eszmékhez”. Kínában támogatják a „patrióta” vallásnak és kultúrának tekintett konfucianizmust, mivel a kommunista párt a társadalmi stabilitás megőrzésének fontos eszközét látja benne. Persze a hatalom tartózkodik a konfucianizmus „hivatalos legitimációjának” utolsó lépésétől, sőt, a párttagok számára kifejezetten tiltja, hogy részt vegyenek nyilvános szertatásokon. Mégis, a mai Kína ragyogó példája, hogy miként lehet kvázi-vallási alapokon működőképes szocializmust teremteni. „Jelenleg a Kínai Kommunista Párt olyan önlegitimációs kampányt folytat, amely három alaptézisen nyugszik. Először: csak a KKP hatalma garantálhatja a kapitalizmus sikeres működését. Másodsor: csak az ateista KKP garantálhatja a vallásszabadságot. De a legmeglepőbb a harmadik tézis: csak a kommunista párt tartós hatalma garantálhatja, hogy Kína továbbra is a szociális harmónia, a patriotizmus és erkölcsi rend konzervatív konfuciánus értékeit magáénak valló társadalom maradhat. Mert ezekben az értékekben szerencsésen összeolvad a lokális kultúra és a kapitalista racionalitás.” [20] Mielőtt sutba dobnánk

ezeket az értelmetlennek tűnő paradoxonokat, lépünk egyet hátra, mondja Žižek, és próbáljuk megérteni az iménti bizarr tézisek rejtett „elméleti hátterét”. Könnyen belátható, hogy Kína a kommunista párt stabilizáló hatalma nélkül szinte pillantok alatt a káosz és a lázongások országa lenne. A párt korlátlan hatalma nélkül a társadalmi nyugalmat komolyan fenyegető felekezeti zavargások törnének ki, illetve a szinte fékezhetetlen hedonista individualizmus végleg aláásná a társadalmi harmóniát. „A harmadik pont az igazán döntő, mondja Žižek, mert mögötte a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és a nyugati hedonista individualizmus ‘univerzális értékeinek’ romboló erejétől való félelem húzódik meg. A legnagyobb ellenség tehát nem is maga a kapitalizmus, hanem az a gyökértelen nyugati kultúra, amely az internet információs csatornáin áramlik az országba.” [21] Ezért van szükség a kínai patriotizmusra, amely még a vallást is képes ‘kínaiázni’, azaz a kommunista párt céljai szolgálatába állítani.

a káosztól való félelem

Kérdés persze, hogy tulajdonképpen hova fut ki ez a meglehetősen bizarr törekvés? A valódi cél hallatán szinte elakad az ember lélegzete. A Kínai Kommunista Párt dokumentumaiból ugyanis az derül ki, hogy a párttagok számára még a *kommunizmusban való hit* sem kívánatos. „A Kínai Kommunista Párt számára az lenne a legjobb, ha a párttagok semmiben sem hinnének, igazából még a kommunizmusban sem. Ugyanis számos párttag éppen azért lépett be az egyházba (elsősorban valamelyik protestáns felekezetbe), mert látta, hogy a jelenlegi pártpolitika semmit sem szándékszik a kommunisztikus ideálokból megvalósítani.” [22] A pártvezetés rájött, hogy azok a régi káderek és „hithű kommunisták” a rendszer legveszélyesebb ellenfelei, akik ragaszkodnának a párt által egykor meghirdetett eszményekhez. A kínai kommunista vezetés „zsenialitása” éppen abban a különös képességében érhető tetten, hogy minden transzcendencia-igénytől meg tudja fosztani az ország lakosságát. A kínai emberek számára tehát nem marad más választás, mint a hatalom céljainak a tiszta pragmatizmuson alapuló engedelmes követése. [23] A képlet egyszerű: ha nem hiszel semmiben, nem fogsz csalódni. Ugyanakkor nagyon is indokolt Žižek következtetéseinek elgondolkodni. Ha az egyszerű munkásemberek és a régi

pártkáderek továbbra is szükségét érzik, hogy az utcai tömegrendezvényeken Mao-idézetekkel teleírt táblákkal a kezükben kell megjeleníteniük, akkor elképzelhetjük, hogy a felszínen mutatkozó stabilitás nagyon is törékeny. „Kína a legkevésbé sem egy autoriter rezsim vezette stabil ország, amely garantálná a harmóniát, és képes lenne kontroll alatt tartani a kapitalizmust. A rendőrségnek és a katonaságnak minden évben több ezer, a munkások, a parasztok és a legkülönbözőbb nemzeti kisebbségek által kirobbantott lázadását kell erőszakkal levernie. Ezek után nincs mit csodálkozni, hogy a hivatalos propaganda annyira megszállottan ragaszkodik a harmonikus társadalom fantazmájához.” [24] Már ez a kényszeres propagandaüzem is jól mutatja, hogy a rendszer irányítói folyamatosan a káosztól való félelem légkörében élnek. Nagyon igaz van Žižeknek, amikor a sztálini hermeneutika legfontosabb alapszabályára emlékezteti az olvasót: mivel a hivatalos média nyíltan nem beszélhet a valóságos problémákról, ezeket csak az „elfojtottban” lehet felfedezni. Vagyis az állami propaganda minél rózsásabbnak igyekszik feltüntetni az ország állapotát, annál biztosabbak lehetünk, hogy nagy a baj, és a háttérben ott munkálnak a közelgő káosz erői.

Nyilvánvaló, hogy csak a fentebb vázolt háttér ismeretében bontakozik ki előttünk a kínai valláspolitikai értelme. A vallásos hittől való félelem mögött valójában a *kommunista hittől* való szorongás rejtőzik, hogy az egyszerű emberek között előbbutóbb lesznek, akik számonkérlik a hatalom birtokosain a kizsákmányolás-mentes társadalom eljövételéhez kapcsolódó emancipatorikus ígéreteket! Ezért a mai kínai propagandában nyomát sem látjuk az osztályharcos retorikának, ellenben a média folyton az országot fenyegető külső ellenségekkel szembeni éberségre figyelmeztet. Az ellenség elsősorban az Egyesült Államok, pontosabban az emberi jogokat (illetve annak hiányát) felhánytorgató „nyugati értékrend”, amely mögött valójában az a régről ismert imperialista törekvés húzódik meg, amely a Kínai Népköztársaságot a nyugati világ gyarmatává züllesztene. [25] Nem vitás, mondja Žižek, a kínai érvelésben van némi igazság, ugyanis az emberi jogok, a demokrácia és szabadság egyetemes értékeinek szónokias deklarálásában nem érdemes minden fenntartás nélkül hinnünk, mert ezek nemritkán csak az ideológiai és geopolitikai hátsó szándékok leplezését szolgálják. De még ha el is fogadjuk, hogy a nyugati univerzális

értékek hamisak, következik-e ebből, hogy mindezzel éppen Kína konfuciánus „főideológiáját” kellene szembe állítani? Ha valóban hiszünk abban, hogy szükség lenne az általános emberi emancipációra, talán nem lenne mégis kifizetődőbb valahol másutt keresni erre a választ? A helyzet iróniája abban van, mondja a szlovén filozófus, hogy a szocializmus kínai változata lényegében a *kapitalista piacgazdaságba oltott szocializmus*, amely tökéletesen integrálódott a világpiacba. A kapitalista világrend továbbra is intakt maradt, a kínai konfucianizmus ezen a tényen semmit sem változtatott. A globális kapitalizmushoz alkalmazkodó konfucianizmus leginkább arra alkalmas, hogy kontroll alatt tartsa a hatalmas országban rendre újjászülető antagonizmusokat. Amikor a propaganda a szocializmus kínai változatáról beszél, a valóságban egy sajátos alternatív modernitást dicsér: *kapitalizmus osztályharc nélkül*.



De hát nem éppen a globális kapitalizmushoz igazodás jellemzi nálunk is a mainstream baloldal politikájának lényegét? Nem azt halljuk évtizedek óta mindenfelől, hogy végleg adjuk fel egy valóban igazságos társadalom létrehozásának lehetőségét, és fogadjuk el, hogy a globális kapitalizmusnak egyszerűen nincs alternatívája? Vagy mégsem ez az egyetlen előttünk álló lehetőség? Ha van erőnk és időnk újabb másfél évtizedet várni, talán a választ is meg tudjuk adni.

1. Farkas Attila Márton: *Arrobori. A honi politikai közbeszéd természetrajza*. Liget Kiadó, Budapest, 2006. ↑
2. A bemutatók a *Liget* 2006/5. számában írásban is megjelentek. Kiss Lajos András: *A józan politikai beszéd lényege*. Ács József: *A nyelv páncéljában*. <https://ligetmuhely.com/liget/acs-jozsef-a-nyelv-panceljaban/>
Bíró Béla: *Egy természetrajz embersége*. ↑
3. Farkas Attila Márton: *A baloldaliság útvesztői és zsákutcái*. Replika, 83 (2013. 2.), 51. ↑
4. I. m. 58 ↑
5. „Húsz éves koromban elhagytam a szülői házat (vagy talán egy kicsivel később), hogy egyedül és szabadon éljek, teljesen 'megreformált' életre vágytam, többek között azért, hogy még a kötelező katonai szolgálatot is elkerüljem...”
Eribon, Didier: *Retour à Reims*. Flammarion, Paris, 2009. 111. ↑
6. Eribon, i. m. 43. ↑
7. I. m. 152. ↑
8. I. m. 141. ↑
9. Michéa, Jean-Claude : *Le complexe d'Orphée*. La gauche, et la religion du progrès. Flammarion, Paris, 2011. 48. ↑
10. Egyébként az *Arrobori*-ről írott recenziójában Ács József is megemlíti Orwell nevét. Az *Arrobori* „mintha ma Orwell realista prózáinak számító regényéből merítene municiót. Ács, i. m. 83. ↑
11. Michéa, i. m. 83. ↑
12. Bégout, Bruce: *De la décence ordinaire*. Court essai sur une idée fondamentale de la pensée de George Orwell. Éditions Allia, Paris, a 2008. 17. ↑
13. Frédéric Lordon azt veti Michéa (és Orwell) szemére, hogy elfeledkeznek az egyszerű igazságról: a *tisztesség* nem egzakt szociológiai kategória, és tisztességes embereket minden társadalmi csoportban találunk. Ez igaz, de azt is látnunk kell, hogy bizonyos társadalmi rétegekben úgyszólván a tisztesség tekinthető az *egyetlen komolyan vehető tulajdonnak*, míg a nagyon gazdagok könnyedén megvannak e nélkül is. Michéa egyik elgondolkodtató példája: a világon élő háromszáz leggazdagabb család nagyobb vagyonnal rendelkezik, mint az alul lévő hárommilliárd szegény ember. Ha ezek a csúcsgazdagok egy nap arra ébrednének, hogy elveszett a vagyonuk 99%-a, valószínűleg nem örülnének a fejleménynek, de ettől még a mindennapi életvezetésükön semmit sem kellene változtatniuk. Ellenben, ha egy kisember akár csak néhány hónapra is munkanélkülivé válik, nem ritkán katasztrofális következményekkel kell számolnia. ↑
14. Mauss, Marcel: *Szociológia és antropológia*. Osiris Kiadó Budapest, 2000. 321–322. Ford.: Saly Noémi. ↑
15. Idézi Benoist, Alain de: *Ce que penser veut dire*. Rocher, Monaco, 2017. 306. Lásd még Kiss Lajos András: *Liberalizmuskritikák – jobbról, balról*. Kommentár, 2020/4. 42–53. ↑
16. Szerencsére nálunk is akadnak filozófusok és politológusok, akik nem tekintenek ördögtől valónak, ha mifelénk is

létrejönne egy moderált „baloldali populista mozgalom”. Itt csak néhány szerzőre és munkára hivatkozom: Tallár Ferenc: *Populizmusok és demokráciák, avagy a politika újra ácsolt színpada*. Politikatudományi Szemle. XXXVI/1. Antal Attila: *Orbán bárkája*. Noran Libro Kiadó, 2019. Uő. *A populista demokrácia természete*. Napvilág Kiadó, 2017. Kiss Viktor: *Ideológia, kritika, posztmarxizmus. A baloldal új korszaka felé*. Napvilág Kiadó, 2018. ↑

17. Mouffe, Chantal: *Pour un populisme de gauche*. Albin Michel, Paris, 2018. 95. ↑
18. Farkas, *Arrobori...*, 48. ↑
19. Itt elsősorban Békés Márton és Czopf Áron nevére és munkáira gondolok. Például Békés Márton: *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány. Budapest, 2020. Békés Márton eszmevilága és argumentációja nagyon közel áll ahhoz a Benedikt Kaiser, Martin Lichtmesz és Lothar Fritze képviselte etnopluralista pozícióhoz, amelyben megtalálhatók a közösséggel pártotizmus és az európai konzervativizmus archaikus (és modern) változatainak eszme-javai. ↑
20. Žižek, Slavoj: *Der Mut der Hoffnungslosigkeit*. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2018. 167. Ford.: Frank Born ↑
21. I. m. 167. ↑
22. Baković, Zorana 'Kako bo bog postal Kitajec?', In: Delo, 2015 június 17. Idézi Žižek, i. m. 169. ↑
23. Ha jól meggondoljuk, a kínai kommunista vezetés logikája nem teljesen példa nélküli. A közelmúlt magyar politikai diskurzusaiban is felbukkannak ezzel analóg törekvések. Elegendő csak G. Fodor Gábor elhíresült kijelentésére utalni, hogy a „Fidesz polgári Magyarország hívó szava csak egy politikai termék”. ↑
24. Žižek, i. m. 170. ↑
25. Sokak szerint ez a vád nem teljesen alaptalan. Az ortodox marxista filozófus, Domenico Losurdo, ebben a tekintetben még Žižeknél is radikálisabban fogalmaz. Szerinte számos NGO = civil szervezet kivált az amerikai titkosszolgálatok által támogatott szervezetek mindent megtesznek, hogy az emberi jogok megsértésére hivatkozva szétzilálják a Kínai Népköztársaságot. Az egyik NGO például azt javasolta, hogy Kínát az Európai Unióhoz hasonlóan harminc önálló államra kellene szétbontani. A kétezres évek elején az *International Herald Tribune* pekingi tudósítója írta: „Olyan, hogy 'egységes Kína', nem is létezik... Nagyjából annyiféle Kína van, ahány európai ország... Az elképzelés, hogy létezik a 'han-kínainak' nevezett homogén népesség, leegyszerűsítő nacionalista mítosz, olvasható a kínai Human Rights 2002-ből származó közleményében.” Lásd Losurdo, Domenico: *Wenn die Linke fehlt...Gesellschaft des Spektakels, Krise, Krieg*. Papy Rossa Verlag, Köln, 2017. 238–239. Olaszból fordította Christa Herterich. Az emberjogi aktivisták persze nem javasolják – ezen alapon az Egyesült Államokat is fel lehetne darabolni. Minimum két részre, mondjuk a spanyol ajkú lakosságot magában foglaló déli és egy angol nyelvű északi Egyesült Államokra. ↑

kép | jumpstory.com

Farkas Attila Márton | Arrobori

Handi Péter

LÁBVÍZ

2021-05-02 | NOVELLA



A kúra csak akkor működik, ha a dolgok – látszólag – megoldhatatlanok, az élet értelmét veszti, ha kiúttalanság és csömör uralkodik. Ilyenkor felötlik még néhány praktikus lehetőség, módzatok a távozásra, úgymint: kötél, ugrás, mérreg („lúgot

ivott”), esetleg vadászfegyver... Ezek a gondolatok keringtek fejemben, útban Grácius mester kalaposműhelye felé. Az idén 478 éves öreg eddig mindig hasznos bölcsességekkel jutalmazott pusztán mert felkerestem.

– A magány nagy dolog – emelte fel magyarázólag reumatikus bögökkel dústított kezét –, de ha soká tart, kezd unalmassá válni... Ezért örülök látogatásainak, fiatal, százötven éves barátom...

– Csak százhusz – igazítottam ki vigyázva, nehogy megsértődjön.

– Igaza van – villant egyet bal szeme –, egy férfi is letagadhat harminc évet manapság, a nemek közötti egyenlőség idején...

A mester – mondanom sem kell – lefegyverzett emberismeretével és jólétesültségével a korszellemet illetőleg, egyben megnyugtató, hogy látogatásommal nem zavarom munkás magányát.

Miért is kerestem fel most – immár jónéhányszor korábban is –, a gőzpamacsokkal puhára pácolt, posztótompok fölé görnyedező öregembert? Hiszen látogatásaim célja mindig is csak az volt, hogy tapasztalatainak kincsesládájából felhozza a problémámnak megfelelő gyógyírt. De most úgy éreztem, hogy világunk, életterünk valóságosan a végzetes végkifejlethez érkezett, és a horizonton nem mutatkoznak reményt keltő jelek.

Mit tud még mondani, amikor a politika csődje világunk klimatikus pusztulásával párosul, tetézve egy halálos pandémia vírusával, ami az emberiség tüdejébe fészkelődik, és megfojtja a lélegzetért kapkodót?



Grácusz – mint mindig –, türelemmel hallgatta keserveimet, miközben gondosan próbálgatta a keze ügyében lévő domború kalaptompokra húzni a megfelelő méretű posztókat, és időnként a csövecskéből puffogó gőzfelhők felé nézett. Egyszer csak rám emelte tekintetét.

– *A régiek* ilyenkor, ha nem leltek feleletre, és Lucifer fekete kendős, diadalmas érkezését rettegték, lábvizet vettek – mondta merengve.

– Lábvizet?...

– Úgy bizony. Maga nem tudhatja ezekben a modern időkben, hogy mit jelentett egykor a forró lábfürdő..., feloldotta a gondokat, hiszen a lábfej az *igazi* fej, az érez igazán, nem pedig az, amit itt felül hordunk, és ami mérlegel, önmagával vitatkozik, néha elborul, mint láthatta nemrégiben egy államelnöknél is... Egy őszám, aki hajdan az osztrák udvar tanácsadója volt, minden egyes koronagyűlés előtt jókora lavór gőzölgő forrásvízbe mártogatta lábát. Innen eredt aztán egynémely császári bulla... – Gráciusz, amennyire porózus gerincoszlopa engedte, kiegyenesedett, és fejem felett a műhely penésszel borított falát pásztázta, majd fáradtan legyintett: – Maga nem tudhatja, fiatal barátom, hogy a Múlt milyen panaceákkal rendelkezett... Amikor a bajokra már látszólag semmi nem világult meg az agyakban, a jégcsapos, csontszorító téli zimankóból lerogytak a kemence mellé, és gémberegett lábfejüket forró vízbe mártogatták. Ha látta volna arcukat, melyen a perc oldottsága áradt el!... Eltűntek a gondok, csak az ereken áradó melegség volt a világ...

A mester darabig még szónoklatának igézetében fürdőzött, majd a kalapformákat alakító gőzök türelmetlen kis neszeire visszazökkent több mint négyszáz éves valóságába – és az enyémbé. Meg kell mondjam; nem ilyen tanácsot vártam az öregtől. Mintha kerülgette volna a kását. Méghogy lábvíz...! Fennmaradásunk érdekében az egyetlen és utolsó ajánlott aktus. És aztán?...

Csalódottan léptem ki a pókhálós éjszakába. Hazafelé bukdácsolva a macskaköveken mégis felsejlett agyamban: talán kipróbálom... Ki tudja, mit mulasztottunk el mostanáig...

kép | shutterstock.com

Lendvai Zalán

MIBENLÉT

2021-05-07 | **VERS**



Állam sörtéi már sercegnék
kabátom gallérján,
megtöri a csendet a két anyag
találkozása.

Reggelenként tíz perccel
hamarabb kell ébrednem,
hogy megszabadítsam magam
a rendszertelen tüskéktől,
de arcom csak gyűrődik
a hajnal tenyerei között.

Nem értem.

Éreznem kellene a büszkeséget,
amikor habos arccal visszabámulok
magamra a tükörben?

Ez valami rendszerhiba?

Összemosódnak
az elmúlt hónapok,
és reménykedem, hogy
lesz nap, amikor megnyerem
a tíz percet, a kerek hatszáz
másodpercnyi, felfoghatatlan szabadságot.

Talán ezt jelenti férfinak lenni.

kép | shutterstock.com

Kállay Kotász Zoltán

ÁRNYÉKOK

2021-05-05 | VERS



Nem találok a fényt a képen,
csak szétfolyó szürkét, oldódó feketeséget
(árnyékok azonosíthatatlan árnyalatai),

s a fehér is, mely ragyoghatna tisztán, bemaszatolódott.
Képtelenség, de így történhetett:
nem készült még kép, vaku nem villant,
a szereplőket hideg kezek már összetapogatták.
Nem találok a fényt a képen,
hiába ülök maroknyi – régi? időtlen? – fényképpel
a ránk oltott éjszakában,
lámpafényhez emelve az előhívott látványt.
Idegenség és hiábavalóság;
a szereplőket e sötét képek leleplezett bűnözőknek mutatják.
Hamis az állítás.
Nem így őrzi őket az emlékezetem,
nem ezzel a pecsétetes, zavart, idegen arccal!
Oktalan derű ömlött el rajtuk,
éltek a pillanat halálraítéltségében is...
A képeket az asztalfiók gyomrába süllyesztem,
a lámpát leoltom.

kép | shutterstock.com

Ágoston Tamás

HAMAROSAN TALÁLKOZUNK

2021-05-17 | VERS



Azt mondja, akkor lett elege mindenből,
amikor a fóliasátorból kilépve meghallotta,
hogy az apja – fejés közben – Irénkének szólítja
a bamba tehenet az istállóban.

Azt mondja, eldobta a kapát, kerékpárra ült,
s egyenesen a homokbányába tekert,
néhány levél pirulával a zsebében,
amelyet úgy mart fel a fiókból, mint a besurranó tolvaj,
aki tudja, hogy egy megvadult paraszt
bármelyik pillanatban rányithatja az ajtót.

Azt mondja, a homokbányában
nem volt senki, semmi,
csak a tenger fű meg a tenger virág,
olyan volt az egész, mint egy rohadt képeslap,
amit el lehetne adni a debreceni vasútállomáson,
napszemüveges turistáknak,
hogy mindenféle hülyeséget firkáljanak a másik oldalra,
hiszen szép az idő, boldog vagyok,
remélem, hamarosan találkozunk.

Azt mondja, először csak futott, rohant körbe,
mint aki keres valamit,
rohant a fűben, rohant a virágban,
aztán hirtelen megállt, az égre nézett,
majd a háta mögé, mintha állna ott valaki,
nem állt ott senki, nem állt ott semmi,
csak egy sárga löszfal,
s akkor látta, hogy a sárga löszfalban
izgatott verebek csiripelnek és rajzanak,
mert a természet tudja, hogy tragédia készül,
valami megmásíthatatlan, ami ellen tiltakozni kell:
rémült szárnyakkal, rémült csipogással.

Azt mondja, egy idő után már nem tudott semmiről,
csak a fehér pillangókról,
amelyek az arcán ültek, napoztak,

mozgatva szárnyaikat,
nem egy vagy kettő,
hanem száz,
igen, százsámra ültek és napoztak az arcán,
s ettől minden jó volt, még a feketeség is,
amely kátránynak tűnt, s a földből szivárgott fel,
lassan, türelmesen,
fel a füléig,
az orráig,
ami kitágult,
mint egy eleven csatorna,
csillókat mozgó húsos nyílás,
hogyma valami kiférjen,
végre kimásszon,
s eltűnjön a fűben,
mint egy hosszú, fekete kígyó.

Azt mondja, Lala talált rá végül,
aki a művház mellett él a leszázalékolt anyjával
meg a nemtörődöm hűgával,
egy vályogházban,
amit régen le kellett volna bontani,
vagy fel kellett volna robbantani,
az istállóval együtt,
ahol Lala apja felakasztotta magát,
tavaly karácsonykor,
olyan észrevétlenül és szemérmesen,
hogyma Lala csak másnap délben fedezte fel a gerendán lógva,
mert azt hitte, megint a kocsmában ül és iszik,
nem egyedül persze,

hanem a haverokkal,
akik biztatják, hogy legyen végre férfi,
s mutassa meg otthon: ki az úr a háznál.

Azt mondja, amikor felébredt a kórházban,
először elsírta magát, aztán meg nevetett,
görcsösen,
mint aki valami szérumot kapott,
mint aki a nevetésbe akar belehalni,
mert hiszen úgyis meg kell halni egyszer,
s akkor már jobb, ha nevetve tesszük,
azon röhögve,
hogya apa megborotválkozott,
tisztá inget húzott,
s most kint ül a folyosón,
anya kezét fogva,
amely remeg, mint a fény a takarón.

kép | jumpstory.com